

Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi

Academic Journal of History and Idea

ISSN: 2148-2292

10 (1) 2023

<https://doi.org/10.46868/atdd.2023>.

HEYDƏR ƏLİYEV
100

Araştırma Makalesi | Research Article
Geliş tarihi | Received :20.07.2023
Kabul tarihi | Accepted: 10.08.2023
Yayın tarihi | Published : 25.08.2023

Xatirə Quliyeva

<https://orcid.org/0000-0002-4889-6569>

Head of the Department of "Philosophy of Multiculturalism and Tolerance" at the Institute of Philosophy and Sociology of the Azerbaijan National Academy, Doctor of philosophical Sciences associate Prof., khatireguli@gmail.com

Atıf Künyesi | Citation Info

Quliyeva, X. (2023). Heydərizm Konsepsiyası (Problemə Giriş). *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, Azərbaycan Halkının Milli Lideri Heydər Alirza Oğlu Aliyev'in Doğumunun 100. Yılı Özel Sayısı*, 10 (1), 11-40.

Heydərizm Konsepsiyası (Problemə Giriş)

Xülasə

Siyasət, eləcə də siyasi,-nəzəri məktəblərə aid "izm"-lərlə bağlı yüzlərlə əsər yazılsa da, zəngin kitabxanalar yaransa da bu bəşəri problem hər dövrdə, hər bir tarixi mərhələdə və hər bir dövlətin, xalqın şüurunda mühüm düşüncələrə yol açmış və həmçinin daha yeni-yeni tədqiqatların meydana çıxmasına təkan vermiş bir fenomen kimi öz əhəmiyyətini qoruyub saxlamaqdadır. Bu baxımdan dünya ictimai

fikrinin fənnlərarası elm sistemində aktuallıq kəsb edən mövzular arasında Azərbaycan xalqının Ulu öndəri, tarixi şəxsiyyət, xalqının müstəqil dövlətini qurub-yaratmaq missiyasını həyata keçirmiş və hələ sağlığında "böyük lider, dövlət rəhbəri, ata, Ulu öndər titullarını qazanmış Heydər Əlirza oğlu Əliyevin Siyasi idarəçilik strategiyası - Heydərizm ciddi tədqiqatlar üçün zəngin mənbə olmaqla yanaşı, həm də istər bugünün, istər gələcək siyasət dünyasının faydalanacağı dəyərli məktəbdir. Heydərizmin elmi-nəzəri kontekstdə dərk üçün antik dövrdən modernizmə qədər meydana çıxmış və çox sayda "izm"-lərlə məşhur olan fəlsəfi cərəyanlar və məşhur filosofların, tarixi şəxsiyyətlər, dünyaşöhrətli siyasi liderlər, o cümlədən Mahatma Qandi, Mustafa Kamal Atatürkün milli dövlət, milli lider fəaliyyətləri əsasında yaranmış siyasi məktəblər - Qandizm, Kamalizm, habelə yeni dünya nizamının əsaalandığı marksizm və s. həmçinin müasir dövrdə "neo" başlığı ilə öyrənilən, tətbiq edilən siyasi strategiya modelləri böyük əhəmiyyət kəsb edir. Əlbəttə bir məqalədə "İzm" şəkilçisinin mənə ifadələri ilə tarixi təcrübənin məktəb mahiyyətində tanınan elmi-metodoloji nəzəriyyələrini, eyni zamanda Liderlik dünyagörüşü kimi Heydərizm konsepsiyasını, bu nəhəng məktəbin prinsiplərini, müddəalarını bütövlükdə təhlil edib əsaslandırmaq mümkün deyildir. Ona görə də məqalə "Heydərizm konsepsiyası (Problemə Giriş)" adlanır və biz bu başlığın daşdığı məzmun daxilində fikirlərimizi, yanaşmalarımızı, əldə etdiyimiz nəticələri təqdim edəcəyik.

Açar sözlər: Azərbaycan, Heydər Əliyev, Heydərizm konsepsiyası, Kamalizm, Qandizm

The Concept of Hederism (Introduction to the Problem)

Abstarct

Although hundreds of works related to politics and "isms" related to political schools have been written, and rich libraries have been created, this human problem has led to important thoughts in the minds of every state and people in every period, every historical stage, and has also led to new researches. maintains its importance as a phenomenon that gave rise to it. From this point of view, among the topics that are relevant in the interdisciplinary scientific system of the world public opinion is Heydar Alirza oglu Aliyev, the great leader of the Azerbaijani people, a historical figure, who carried out the mission of establishing and creating an independent state of his people and who won the titles of "great leader, head of state, father, great leader" during his lifetime. The Strategy of Political Governance - Heydarism is a rich source for serious research, but also a valuable school from which the world of politics, both today and in the future, will benefit. In order to understand Heydarism in a scientific-theoretical context, philosophical currents and famous philosophers, historical figures, world-famous political leaders, including Mahatma Gandhi, Mustafa Kemal Atatürk, national state, national leader, which appeared from ancient times to modernism and are famous for many "isms" political schools that include activities - Gandhism, Kemalism, as well as Marxism, which is the basis of the new world order, etc. of great importance in modern times. Of course, it is impossible to analyze and justify the scientific-methodological theories known in the essence of the school with the meaning of the suffix "Izm" in one article, as well as the concept of

"Heydarizm" as a leadership worldview, the principles and provisions of this huge school. Therefore, the article is called "Heydarizm Concept Introduction to the Problem" and we will present our ideas, approaches, and results obtained within the content expressed by this title.

Keywords: Azerbaijan, Heydar Aliyev, concept of Heydarism, Kemalism, Gandhism

Giriş

Mənim həyatım da, fəaliyyətim də yalnız Azərbaycanın müstəqilliyinin qorunub saxlanılmasına, ölkəmizin bu ağır vəziyyətdən qalxmasına həsr olunacaqdır. Mənim başqa məqsədim, amalım yoxdur. Bunu isə mən xalqla birlikdə, xalqın dəyərli insanları, hörmətli adamlar ilə, xalqın irəli çəkdiyi nümayəndələri ilə birlikdə edə bilərəm.

1-Azərbaycan xalqının Ulu öndəri, tarixi şəxsiyyət, Heydər Əliyev

Bütün elm sahələri ilə bərabər siyasi fəlsəfə də zaman-zaman öz keçmişinə nəzər salır və tarixi tədqiqatları fikrin "arxeoloji" yanaşmaları ilə yenidən dəyərləndirir, müasir elmi düşüncənin imkanları səviyyəsində əvvəllər diqqət cəlb etməmiş mövzuları elmi-obyektivliklə araşdırmaqla xalqın düşüncə "arxivini" zənginləşdirir. Heydərizm mövzusu da əvvəllər alimlər tərəfindən konkret olaraq tədqiq-təhlil olunmamışdır və adından da görüldüyü kimi o, özünün "böyük" məktəb (sınanmış yol) mahiyyəti ilə bir çox aspektlərdən elmi aktualıq kəsb edir və həmçinin tarixi olduğu qədər müasirlik nöqtəyindən ciddi maraq doğurur. Digər tərəfdən müasir dövr elmin, mədəniyyətin, o cümlədən fəlsəfi əxlaqın və siyasətin daxil olduğu qlobal mədəniyyət hadisəsini gündəmə gətirir ki, burada bu və ya digər siyasi məktəblər, habelə siyasi liderlərin məktəb xarakterində əhəmiyyət kəsb edən idarəetmə strategiyaları xüsusilə düşündürür. Eyni zamanda "izm"-lərin heç də müsbət olmayan hadisə və liderlərə də aid edilməsi məsələsi vardır. Məsələn, faşizim, vandalizm, fatalizm, stalinizm və s. kimi. "İzm" şəkilsinin bütün müsbət və mənfi mənə verən kəlmələrə birləşməsi isə kəmiyyəti, təsirin gücünü göstərir və bu baxımdan "izmlilər" adlar, sözlər xüsusilə, digər tərəfdən fərqli tendensiyaları təmsil edir.

Azərbaycan xalqının Ulu öndəri, tarixi şəxsiyyət Heydər Əliyevin zəngin siyasi idarəçilik məktəbinə əsaslanan Heydərizm konsepsiyası bu baxımdan həm tarixi xronoloji aspektlərdən, həm də müasir dövrün elmi problemləri, fəlsəfi paralıqlar kontekstində və bir çox digər aspektlərdən dolğundur, əhatəlidir və tədqiqat üçün zəngin mənbədir. İndiyə kimi yüzlərlə alimin, tədqiqatçının, siyasi şərhçinin fikir yürütdüyü Heydər Əliyev siyasi məktəbi bir elmi tədqiqat mövzusu olaraq sanki heç işlənməmiş mahiyyətdədir və bu gün də yeni-yeni müasir araşdırmalara təkn verir, məsələn, elə hər dövrdə yeni, aktual olan – Heydərizmin

öyrənilməsini zəruri edir. Çünki Heydərizmin dərkə milli ideya, identiklik, milli tarix, dövlət-millət, vətəndaşlıq fəlsəfi əxlaq kimi əbədi və bəşəri bir qayəni ehtiva edir və bu mahiyyəti ilə hər dövrdə yenidir, aktualdır. Eyni zamanda qeyd etməliyik ki, Heydərizm mövzusu tarixi dövrlər, dövlətlər və siyasi liderlik kontekstində müqayisəli şəkildə təhlil olunduqda onun fəlsəfi, siyasi-fəlsəfi, habelə fəlsəfi-etik kontekstlərdə yeni-yeni, olduqca xarakterik, dolğun, dinamik və özünəməxsus keyfiyyətləri qabarıq şəkildə üzə çıxır, elmi cəhətdən maraqlı doğurur. Bu baxımdan Heydər Əliyevın siyasi idarəçiyinə əsaslanan Heydər Əliyev siyasət yolu - Heydərizm dünya “İzm”lər konsepsiyasına yeni bir əlavə, eyni zamanda zəngin siyasi dünyagörüşü, dərin elmi mənbədir.

Bundan başqa, Heydərizm bütün mahiyyəti ilə yeni məzmunlu siyasi maarifçilik konsepsiyasıdır. Biz Heydər Əliyev siyasət idarəçilik məktəbini - Heydərizmi ilk dəfə olaraq siyasət maarifçilik terminini tədqiqatə tətbiq etməklə hərtərəfli şəkildə araşdırarkən uzun onilliklərin təcrübəsində yaranmış rəşional və peşəkar liderlik nailiyyətləri ilə qarşılaşırıq ki, bunlar milli dövlət, vətəndaş cəmiyyəti, xalq və dövlət vəhdəti şüurunə ehtiva edir.

Heydərizmin bir konsepsiya olaraq keçmişin məşhur “izm” sahibləri, habelə fəlsəfi cərəyanların mahiyyətində təhlil edilərkən müasir “izm” dünyagörüşü hasil olur. Bu baxımdan klassik “izm”lə şərtlənən hadisələr və o cümlədən məşhur şəxsiyyətlər, liderlərlə yanaşı nisbətən yaxın tarixi keçmişin Qandizim, Kamalizm, o cümlədən rəşionalizm, multikulturalizm və s. kimi örnəkləri ən xarakterik dəyərli mənbələrdir.

Bunu da xüsusilə qeyd etməliyik ki, ilk dəfə tədqiqatə cəlb olunan Heydərizm konsepsiyasının əsaslandırılması üçün Ulu öndər Heydər Əliyevın 46 cildə toplanmış siyasət irsi, Heydər Əliyevə həsr olunmuş, “Heydər Əliyev dövlətçilik təlimi və müasir dövr” (Həbibbəyli, 2013). “Heydər Əliyev və Naxçıvan Dövlət Universiteti” (Həbibbəyli, 2002). “Milli məfkurə, dövlətçilik, müstəqillik yolu ilə” (I-II cild) (Mehdiyev 2006; 2007). “Heydər Əliyev və Azərbaycançılıq məfkurəsi” (Mehdiyev, 2002, s. 232). “Heydər Əliyev Atatürk haqqında (Heydər Əliyev Atatürk haqqında, 2003). “Əsrin müqaviləsi”-10 il” (Əsrin müqaviləsi”-10 il, 2004). “Azərbaycan gəncliyinin himayədarı” (Hacıyev, 2014). “Heydər Əliyev və mənəvi-estetik dəyərlər” (Heydər Əliyev və muzeylərimiz, 1999). “Heydər Əliyev siyasəti: Milli Dövlət, Milli Lider, Vətəndaşlıq, Mənəviyyət” (Heydər Əliyev və Azərbaycan elmi: bibliografik göstərici, 2010). “Heydər Əliyev və milli mentalitet fəlsəfəsi” (Quliyeva, 2002). və bu kimi onlarla elmi tədqiqat əsərinin daxil olduğu hebelə, bu bilavasitə mövzuya aid zəngin elmi kitabxanalar mövcuddur.

Heydərizm konsepsiyasının elmi tədqiqat sahəsinə tətbiqinin reallığa uyğunluğunu, tarix və müasirlik baxımından çox zəruri olduğunu Heydər Əliyevin siyasi irsi ilə, böyük siyasətçiyə həsr olunmuş əsərlərlə bərabər, dünya siyasəti kitabxanasının əvəzsiz klassik nümunələri,-məsələn, “Aristotelin “Nikomax etikası” (<http://lib.ru/Poecast/AristoteL/nikomah.txt>). “Qanunların təbiəti haqqında” (<http://sharl-lui-monteskie.librarus.ru/booki/sharl01/1> hitm). “Müasir Fransanın mənşəyi” (http://az.lib.ru/t/ten_i_a/text_1893_proisk_hozh_denie_sovre_mennoy_frantzii.shtml). və s., o cümlədən sonluğu “izm” şəkilçisi ilə olan saysız-hesabsız mövzulardakı tarixi və müasir tədqiqatlar, həmçinin siyasi fəlsəfəyə aid “izm”-li, “izm”-siz yeni-yeni əsərlər, - “Yeni dünya nizamı haqqında(<http://news.milli.az/world/330506>).“Heydərizm konsepsiyası (problemə giriş)”mövzusunda olan bu məqalədə Ulu öndər Heydər Əliyevin 4 onilliyi əhatə edən siyasi fəaliyyəti XIV əsrdə yaşamış, Azərbaycanda Səfəvilər dövlətini yaratmış, bu müstəqil dövləti siyasi və mədəni sahələr üzrə sistemli surətdə inkişaf etdirmiş, xarici və daxili düşmənlərdən qorumuş və bütün dünyaya tanıtmış Şah İsmayıl Xətai “məktəbi”, tarixdə ən çox öyrənilmiş 100 şəxsiyyət sırasında xüsusi dəyəərə malik, nəhəng Türk dünyasının əvəzsiz (əfsanəvi) Lideri Mustafa Kamal Atatürkün siyasət təlimi - Kamalizm, Hindistanın Azadlıq hərəkatının banisi, hindlilərin “ulu ruh”- mahatma, “xalqın atası-- bapu” adlandırdıqları Mohandas Karamçan Qandinin siyasi islahatlar yolu - Qandizm siyasət fəlsəfəsi kontekstində elmi-obyektiv və məntiqi aspektlərdən lakonik şəkildə təhlil edilir və bütövlükdə XX əsrin görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin zəhgin siyasi irsi - Heydərizm konsepsiyası “izm”lər konsepsiyası kontekstində müxtəlif aspektlərdən əsaslandırılır. Tarixi faktlar sübut edir ki, Heydər Əliyevin 40 il qədər geniş bir dövrü əhatə edən müdrik siyasi nəzəri və praktiki mahiyyətdə idarəçilik fəaliyyəti elə güclü siyasi məktəb, eyni zamanda Azərbaycanın milli dövlət quruculuğu salnaməsidir ki, Azərbaycan xalqı onu hələ sağlığında dərk edib dəyərləndirmiş, "böyük lider, dövlət rəhbəri, ata, Ulu öndər titullarına uyğun etiramlı münasibət bəsləmiş, ona inanmış, səsinə səs vermişdir. Bu isə Heydər Əliyev yolunu yaratmış, zaman-zaman bu yol Heydərizm konsepsiyasını əsaslandırmışdır. Bu məqamda “Bizim hamımızın bir vətəni var - bu Azərbaycandır. Hamımız bir torpaqda yaşayırıq - bu Azərbaycan torpağıdır. Azərbaycan torpağının hər guşəsi hər birimiz üçün müqəddəs yerdir”- amalı ilə yaşamış və Azərbaycanın Müstəqil Respublikasını yaratmış Ulu öndər Heydər Əliyevin həyat bioqrafiyasına, Dövlət rəhbəri yüksək vəzifəsinə kimi keçdiyi tarixi yola nəzər salmağı məqsəduyğun hesab edirik. Beləki, Heydər Əliyev 1941-1944-cü illərdə Naxçıvan MSSR-in Daxili İşlər Xalq Komissarları Sovetində məxfi arxiv şöbəsinin müdiri, Naxçıvan MSSR Xalq Komissarları

Sovetinin ümumi şöbəsinin rəisi, həmçinin 1944-1944-cü illərdə Naxçıvan MSSR Dövlət Təhlükəsizliyi orqanlarında əməliyyat müvəkkili, baş əməliyyat müvəkkili – NDTK-DTN-də şöbə rəisi vəzifələri ilə əmək fəaliyyətinə başlamışdır. Təhsil sahəsində bilik və dünyagörüşünü zənginləşdirməklə ölkənin Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinə vəzifələrə irəli çəkilmiş ümummilli lider Heydər Əliyev zamanla siyasi idarəçilikdə və dövlət quruculuğu istiqamətində SSRİ-nin tərkibində olan 15 Respublikadan biri Azərbaycan KP MK-nin -1ci katibi, daha sonra SSRİ MK Siyasi Bürosunun üzvü, habelə SSRİ Nazirlər Soveti Sədrinin 1-ci müavini vəzifələrinə təyin olunmuşdur. Görkəmli siyasətçi Heydər Əliyev tarixi təcrübədən bəhrələnməklə, bütün elmləri dərinlən mənimsəməklə və ən əsas fitri istedadla Liderlik sənətini öyrənib özünəməxsusluqla inkişaf etdirmiş, Azərbaycanın müstəqillik dövründə ümumxalq arzusu ilə tarixyüklü bir vəzifə kürsüsünə- gənc, müstəqil Azərbaycan dövlətinin nəhəng qurucusu, memarı -prezidenti vəzifəsinə yüksəlmişdir.

Heç də təsadüfi deyil ki, bu qısa, lakonik şərhə ifadə etdiyimiz dolğun bioqrafiya qədim yunan filosofu Sokratın müdrik hakim haqqında fikirlərini müsbət mənada tamamlayır. Dahi Sokrat demişdir: "...bəzi adamlar heç bir istedadla malik olmadıqları halda dövləti idarə etmək sahəsində məharət sahibi olduqlarından danışirlar. Heç kəs dənizdə belə olmadığı və gəmi sürməyi bacarmadığı üzündən gəmiçiliyə cəsarət eləmədiyi halda, qərībədir ki, hər yerindən qalxan bir an belə tərəddüd etmədən çox asan iş kimi dövlətə başçılıq etməyə hazır olduğunu bildirir. Fleytaçılıq sənətinə böyük zəhmət hesabına yiyələnmənin zəruri olduğunu bir adam belə danmadığı halda, bir nəfər belə tapılmayır ki, şəhəri idarə etmək üçün əvvəlcədən böyük hazırlıq keçməyin lazım gəldiyini etiraf etsin"http://www.naxrepresentation.com/nuh_leader.php). Digər yunan filosofu Platon da hökmdarın - rəhbərin əsas cəhəti kimi kütlədən fərqləndiyi, xüsusi istedadla və bacarığa, təcrübəyə, idarəetmə qabiliyyətinə malik olduğu fikrini irəli sürmüş və öz düşüncələrini Heydərizmi ifadə edən - "əsl usta-ədalətli qanunvericidir. Filosof-hakimdir!- mahiyyətində, deməli ədalətlilik və filosofluq mənalarının daşdığı məzmunundan çıxış edərək birbaşa müdriklik kimi əsaslandırmışdır. Burada Rusiyanın "Nezavisimaya" qəzetinin müxbiri Viktoriya Panfilovanın "Heydər Əliyev uğurlarının formulası" adlı məqaləsindəki fikirlər də xarakterikdir. Müəllif yazır:

"Heydər Əliyev bir çoxları üçün SSRİ-nin ən yüksək hakimiyyət strukturlarında azərbaycanlıların "self made" - uğur simvolu oldu. Sovet İttifaqı Nazirlər Sovetində xidmət vəzifəsinə gəldikdə, Elmlər Akademiyası, Mədəniyyət Nazirliyi, Dövlət Televiziya və Radio Şurası, səhiyyə və təhsil, mühəndislik, ticarət, yüngül sənaye, nəqliyyat və kommunikasiyaların bütün növlərinə rəhbərlik etmişdir. Onun təşəbbüsü ilə ilk kompleks

diagnostika mərkəzləri yaradılmışdır. Onun dəstəyi sayəsində, Sovet cərrahları ilk əməliyyatları açıq ürəkdə aparmağa icazə verildi. Əliyev, Göz Mikrocərrahi Mərkəzinin açılışına kömək etdi. Svyatoslav Fyodorov və onun Volqa boyunca seyr edən çay qayığında bir mobil laboratoriya yaradılması üçün lobbicilik etdi” (https://ok.ru/bizim_killer/topic/75636143366144).

Problemə bu tarixi tipoloji qiymətləndirmələr kontekstindən və eləcə də müasir politoloji aspektlərdən yanaşdıqda xalqımızın görkəmli şəxsiyyəti, bu il anadan olmasının 100 illiyi qeyd olunan Ulu öndər Heydər Əliyevin yeritdiyi idarəçilik siyasəti rəşional, ənnənəvi, situasiya və eləcə də xarizmatik keyfiyyətləri ilə Heydərizm konsepsiyasını nəzəri cəhətdən doğruldur. Həm də xüsusilə vurğulamalıyıq ki, Heydərizm heç də təsadüfi, ”anidən” deyil, pillə-pillə, onun ömür sınaqları və peşə təcrübələrindən inamla çıxması ilə, müdrək siyasətçi Lider zirvəsinə yüksək peşəkarlığa yiyələnməsi ilə formalaşmışdır.

Heydər Əliyevin şəxsiyyətində peşəkar siyasətçi Lider fenomeni ilə müdrək siyasətçi, həmçinin də qeyri-adi – xarizmalı xarakter keyfiyyətləri birləşmişdir ki, bunlar Heydər Əliyev “yolu”, məktəb - Heydərizm konsepsiyası olaraq ciddi şəkildə təsdiqlənir. Yeri gəlmişkən xüsusi olaraq vurğulamaq istərdik ki, Ulu öndər Heydər Əliyev sahibi olduğu, əsl peşəsi siyasəti həm müdrəkliyin mənbəyi olan bir elm hesab etmiş, həm də fitri yaradıcılığın təzahürü - sənətkarlıq kimi dəyərləndirmişdir. Məsələn, Heydər Əliyev siyasəti elm və sənət mahiyyətində özünəməxsus orjinal şəkildə qiymətləndirərkən yeritdiyi dövlət siyasətinin tərifini belə şərh etmişdir: “Şübhəsiz ki, bütün elmlər cəmiyyət üçün, xalq üçün, bəşər üçün əhəmiyyətlidir. Amma siyasət elmi fəaliyyət göstərmək, həm də bu sahədə nailiyyətlər əldə etmək, siyasətin elmi əsaslarını mənimsəmək və siyasəti bu əsaslar üzərində aparmaq böyük məharət, böyük fitri istedad tələb edir” (Heydər Əliyev Müstəqilliyimiz əbədidir, 1998). Hətta Ulu öndər Heydər Əliyev bu ideyası ilə həm politologiyaya yeni bir nəzəri müddəə əlavə etmiş, həm də özünün zəngin təcrübə və dolğun biliyə əsaslanan “öz yolunun” - siyasi idarəçilik məktəbinin əsas qayəsini, Lider missiyasını, deməli Heydərizm konsepsiyasını bilavasitə ifadə etmişdir.

Ulu öndər Heydər Əliyevin bir peşəkar Lider olaraq daxili və xarici siyasi strategiyasının “izm” mahiyyətini təsdiqləyən, - Heydərizmi şərtləndirən əsas qayə əlbəttə ki, Milli Dövlət quruculuğu missiyası idi. Heydər Əliyev bu missiyanı nəinki ölkəmizin müstəqillik əldə etdiyi mərhələdəki siyasi fəaliyyətində, hətta sərt totalitar sovet imperiyasında ən yüksək siyasi kürsülərdə təmsil olunduğu dövrdə nəhəng bir dövləti idarəetmə siyasətində xüsusi diqqətdə saxlamış, öz məqsəd və amalı olaraq dərk edib bütün gücü ilə həyata keçirmişdir.

Görkəmli siyasi xadim Heydər Əliyev bu ağır və iqiqat məsuliyyətli işin öhdəsindən məhz qüdrətli Milli Lider şəxsiyyətindən irəli gələn güclü iradə, mətinlik, qəhrəmanlıq keyfiyyətlərinin cəmləndiyi müdrik siyasət vasitəsilə gəlmişdir. Bu baxımdan Heydərizmin Liderlik modelində xalqımızın görkəmli tarixi şəxsiyyəti Ulu öndər Heydər Əliyevin ilk Müstəqil Azərbaycan Konstitutsiyasının yaradıcısı, müəllifi olması hadisəsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Heydər Əliyevin dünya dövlətlərinin və vətəndaşlarının Qanunlar kodeksi, hakimiyyət Toplusu – Konstitutsiya haqqında düşüncələri də müdrik Heydərizm konsepsiyasını ehtiva edir. Məsələn, çox xarakterikdir ki, Ulu öndər Konstitutsiyanı məhz xalq-dövlət qarşılıqlı münasibətləri mahiyyətində, vətəndaş əxlaq fəlsəfəsi kontekstindən dəyərləndirmişdir: “Konstitutsiya birinci növbədə dövlətlə, hakimiyyətlə xalqın arasında olan münasibətləri özündə əks etdirməlidir. Hakimiyyət bölgüsü, qanunvericilik, ali icra, məhkəmə hakimiyyətləri - bunların hamısı xalqın iradəsinə söykənməli, seçkilər yolu ilə təmin olunmalıdır. Dövlət xalqın işi olmalıdır. Xalq dövlət üçün yox, dövlət xalq üçün olmalıdır və bu prinsiplər Konstitutsiyamızın əsasını təşkil etməlidir” (<http://files.preslib.az/projects/toplu/books/45.pdf>).

Respublikanın Əsas Qanunlar Kodeksinin 158 maddəsindən 48-inin sırf insan hüquq və azadlıqlarının təminatına həsr olunması da Ulu öndər Heydər Əliyevin sədri olduğu Azərbaycan Respublikası Konstitutsiya Komissiyasının tarixyüklü fəaliyyətini və bu ağır işin məsuliyyətini aydın surətdə göstərir. Ulu öndər Heydər Əliyev 30 sentyabr 2002-ci il tarixində Azərbaycan Respublikası Konstitutsiyasının 21-ci maddəsinin I hissəsinə müvafiq olaraq ana dilimizin Dövlət Dili kimi qəbul olunması haqqında milli mənafeyə xidmət edən dolğun Qanun toplusu imzalamaqla bir daha xalq qarşısında müdrik milli Lider missiyasını, deməli Heydərizm konsepsiyasını təsdiqləmiş oldu.

Heydər Əliyev bu tarixi hadisəyə qədər, - hələ 1978-ci ildə qəbul edilmiş Azərbaycan SSR Konstitutsiyasına digər sovet respublikalarında tətbiq edilməmiş 73-cü maddənin daxil edilməsinə şəxsi təşəbbüsü və ən əsas milli ruhunun diktəsi, xarakterinin cəsəət və fədakarlıq cəhətləri ilə nail olmuşdur ki, bunun da kökündə qeyd-şərtsiz olaraq Ulu öndər məktəbinin – Heydərizmin Azərbaycanın Müstəqil Milli Dövlət Quruculuğuna bağlı müdrik siyasi marağı, eyni zamanda ana dilimizə milli vətəndaş münasibəti dayanırdı.

Belə ki, “1978-ci il aprelin 2-də IX çağırış Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikası Konstitutsiyasının (Əsas Qanununun) layihəsi və onun ümumxalq müzakirəsinin yekunlarına həsr olunmuş VII sessiyasında məruzə ilə çıxış edən Heydər

Əliyevin təklifi ilə 73-cü maddəni aşağıdakı redaksiyada vermək təklif olunmuşdur: “Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikasının dövlət dili Azərbaycan dilidir (Quliyeva, 2002). Sənədlərə əsaslanmaqla, müxtəlif xalq nümayəndələrinin, ziyalıların, yazıçıların, alimlərin xatirələrindən məlumatlanmaqla alınan obyektiv qənaət ondan ibarətdir ki, Heydər Əliyevin 1978-ci il Konstitusiyasına bu maddənin daxil edilməsinə nail olmasını dünya maarifçilər nəslinin konstitusiya tələblərini həyata keçirməsi mahiyyətində bir çətin və tarixyüklü hadisə hesab etmək olar. Bir tərəfdən dövrün siyasi sisteminin xarakterik rejim təhlükəsi, bir tərəfdən belə bir praktikanın olmaması və hətta çox böyük və imperiyaya müəyyən amillərlə yaxın respublikalarda onun tətbiq edilməməsinə nəzərə alındıqda Heydər Əliyevin həqiqətən öz xalqına, öz vətəni qarşısında göstərdiyi bu böyük xidmət əsl inqilabi qəhrəmanlıqdır. Moskvada sonsuz gərginliklərlə keçən müzakirələrin nəticəsində böyük tarixi şəxsiyyət Heydər Əliyevin təklif etdiyi şəkildə qəbul olunan Azərbaycan Konstitusiyası Azərbaycan dilinə dövlət dili statusu verməklə çox da uzaqda olmayan gələcək müstəqil dövlətçiliyin və Heydərizmin möhkəm bünövrəsini qoymuş oldu. Həmin maddə ana dilimizin inkişafı və qorunması sahəsində mühüm əhəmiyyətli tədbirlərin - Azərbaycan dilinin qorunması, yaşaması, inkişaf etdirilməsi üçün həyata keçirdiyi tarixyüklü işə start verməklə bərabər bütün Sovetlər Birliyi ideologiyasına qarşı ilk və ciddi müstəqillik təbili idi.

Müstəqil Azərbaycan dövlətinin ilk Konstitusiyasında hakimiyyətin 3 bölgüsünə daxil olan sahələrə aid çoxsaylı istiqamətləri sistemli şəkildə yaradan, formalaşdıran və inkişaf etdirən Heydər Əliyevin 10 il ərzində həyata keçirdiyi işlər öz məzmunu, çəkisi etibarilə inqilab və eyni zamanda məktəb mahiyyətindədir və əlbəttə ki, Ulu öndərin sovet hakimiyyəti illərində fəaliyyət göstərdiyi yüksək siyasi vəzifələrdə bu məramın təcrübə əsasları qoyulmuşdusa, Azərbaycanın müstəqillik qazandığı keçid dövrü kimi mürəkkəb, çətin mərhələdə dövlət və vətəndaş mənafeyi üçün məqsədə çevrilməklə əsl mənada Heydərizm konsepsiyasını inkişaf etdirmişdi. Ulu öndər Heydər Əliyev 30 sentyabr 2002-ci il tarixində Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 21-ci maddəsinin I hissəsinə müvafiq olaraq ana dilimizin Dövlət Dili kimi qəbul olunması haqqında milli mənafeyə xidmət edən dolğun Qanun toplusu imzalamaqla bir daha xalqı qarşısında müdrik milli Lider missiyasını təsdiqləmiş oldu ki, bu hadisə də Heydərizmin mühüm əsaslarından biridir.

Heydər Əliyevin “Bilirsiniz, hər bir millətin dili onun üçün çox əzizdir. Bizim üçün Azərbaycan dili, ana dilimiz həddindən artıq əzizdir. Çünki çox illər ana dilimiz, Azərbaycan dili həyatımızda geniş yer ala bilməmişdir. Amma buna baxmayaraq, hər bir azərbaycanlı dilin qorunub saxlanması az da olsa, çox da olsa, öz xidmətini göstərmişdir. Xüsusən,

bizim yazıçılarımız, ədəbiyyatçılarımız, şairlərimiz o ağır dövrdə Azərbaycan dilinin yaşamasında böyük xidmətlər göstərmişlər. Mən bu gün böyük iftixar hissi ilə deyə bilərəm ki, Azərbaycan dili XX əsrdə böyük inkişaf yolu keçmişdir. İndi baxın, bizim dilimiz nə qədər zəngindir, nə qədər məlahətlidir, nə qədər şirindir və bütün fikirləri ifadə etməsi üçün nə qədər böyük söz ehtiyatına malikdir. Biz Azərbaycanda Azərbaycan dilinin hakim olmasını, Azərbaycan dilinin getdikcə inkişaf etməsini təmin edəcəyik. Ancaq eyni zamanda arzu edirik ki, hansı qitədə, hansı ölkədə yaşamasından asılı olmayaraq, hər bir azərbaycanlı o ölkənin dilini də mənimsəsin, o ölkənin adət-ənənələrindən də istifadə etsin, o ölkənin şəraitinə uyğunlaşsın. Amma Azərbaycan dilini yaşatsın və inkişaf etdirdirsin” (Heydər Əliyev Müstəqilliyimiz əbədidir , 1997). -müdrük düşüncəsi onun Azərbaycan xalqına, onun tarixinə, milli mənəvi xəzinəsinə, müasir inkişaf yoluna münasibətini, eyni zamanda Heydərizmin əsas prinsipini aydın əks etdirir. Məlumdur ki, milli dövlət və dövlət quruculuğu problemini həmişə aktual edən ən əsas faktor vətəndaş və daha konkret desək vətəndaş cəmiyyəti məsələsidir. Vətəndaş cəmiyyəti məsələsi mahiyyətə dövlətin ali məqsədi- xalq-millət maraqlarına münasibətini əks etdirməklə, öz üzərinə azadlıq, plüralizm, müstəqil şəxsiyyət normalarına hörmət bəsləmək və onu inkişaf etdirmək vəzifəsini götürür. Ulu öndər Heydər Əliyevin müdrük siyasətindən qaynaqlanan Heydərizm konsepsiyasını Vətəndaş Cəmiyyəti kontekstindən də ciddi təhlil edib qiymtləndirmək zəruri olan məsələlərdəndir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının II - Əsas hüquqlar. Azadlıqlar və Vəzifələr bölməsinin 25, 26, 28,29. 36, 47,48,49-cu maddələri, habelə digər bölmə, fəsil və müddəaları da ölkədə vətəndaş cəmiyyətinin tam olaraq maraqlarını əhatə edirdi. Məsələn, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 29-cu maddəsi mülkiyyət hüququ vətəndaş cəmiyyətinin dünyanın hər bir nöqtəsində dövlət və xalq kütlələri müstəvisində hüquqi və mənəvi mahiyyətdə ən həssas probleminin həllini təsbit edir: “I. Hər kəsin mülkiyyət hüququ vardır. II. Mülkiyyətin heç bir növünə üstünlük verilmir. Mülkiyyət hüququ, o cümlədən xüsusi mülkiyyət hüququ qanunla qorunur. III. Hər kəsin mülkiyyətində daşınar və daşınmaz əmlak ola bilər. Mülkiyyət hüququ mülkiyyətçinin təkbaşına və ya başqaları ilə birlikdə əmlaka sahib olmaq, əmlakdan istifadə etmək və onun barəsində sərəncam vermək hüquqlarından ibarətdir. IV. Heç kəs məhkəmənin qərarı olmadan mülkiyyətindən məhrum edilə bilməz. Əmlakın tam müsadirəsinə yol verilmir. Dövlət ehtiyacları üçün mülkiyyətin özgəninkiləşdirilməsinə yalnız qabaqcadan onun dəyərini ədalətli ödəmək şərti ilə yol verilə bilər. V. Xüsusi mülkiyyət sosial öhdəliklərə səbəb olur. VI. Sosial ədalət və torpaqlardan səmərəli istifadə məqsədi ilə torpaq üzərində mülkiyyət hüququ qanunla məhdudlaşdırıla

bilər. VII. Dövlət vərəsəlik hüququna təminat verir”(<http://azerbaijan.az/portal/General/C-constitution/doc/konstitutsiya.pdf>). Heydər Əliyev 1993-cü il, 03 oktyabr tarixində ümumxalq səsverməsi yolu ilə prezident seçildikdə ilk etapda yeni qurulan müstəqil dövlətin iqtisadi inkişafı üçün mühim əhəmiyyət kəsb edən neft strategiyasının həllinə xüsusi diqqət yönəltdi və bu istiqamətdə 1994-cü il, 20 sentyabr tarixində Əsrin müqaviləsi rəsmi sənədini imzaladı. Dünyanın 7 dövlətinin 11 neft şirkəti ilə Azərbaycan arasında imzalanan Neft müqaviləsi dünya neft şirkətlərinin 60 milyard ABŞ dollarını əhatə etməklə Azərbaycanı həm iqtisadi-siyasi cəhətdən gücləndirmək, həm də siyasi baxımdan tanıtmaya məqsədini daşımaqla bərabər Heydər Əliyev məktəbinin – gələcək Heydərizmin İqtisadi proqramını ehtiva edirdi. Tarixi əhəmiyyət kəsb edən bu iqtisadi-siyasi proqramda 1999-cu ilin noyabr ayında İstanbulda ATƏT-in sammitində ABŞ, Türkiyə, Azərbaycan, Gürcüstan, Türkmənistan, Qazaxstan rəhbərlərinin Bakı-Ceyhan neft kəmərinin yaradılmasına dəstək imzalarını atması gerçəkliyi də xüsusi önəm daşıyır. Heydər Əliyevin 1999-cu ildə neft siyasəti sahəsində həyata keçirdiyi daha bir əhəmiyyətli hadisə Azərbaycan Neft Fondunun yaradılması ilə bağlıdır ki, bununla yeni müstəqil dövlətin iqtisadi bünövrəsi qoyulmuş oldu. Məlumdur ki, yeraltı milli sərvətlərimizin müstəqil dövlətimizin inkişafına yönəldilməsi məqsədinə xidmət edən Neft iqtisadi-siyasəti Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərlik etdiyi 70-ci illərdən sistemləşdirilmişdi. Belə ki, Ulu öndər hələ sovet idarəçiliyi zamanında böyük uzaqgörənliklə öz ölkəsinin və xalqının taleyini düşünərək Rusiyanın ziddinə getməklə (Rusiya bu zavodu Həştərxan vilayətində qurmaq niyyətinə idi) “Dənizdə Dərin Özüllər Zavodu”-nun məhz Azərbaycanda yaradılmasına nail olmuşdu. Heydər Əliyev 1993-cü ilin oktyabr ayının 10-da Respublika sarayında müstəqil Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin Andicmə mərasimindəki nitqində bəşərin ən ali hissi və əxlaq anlamının ən yüksək keyfiyyəti İnsan azadlığı, vicdan azadlığı, söz, dil azadlığını xalqının bütün vətəndaşlarına nisbətə müasir siyasi müstəvidə demokratik prinsiplər olaraq önə çəkib bunlara sahib çıxacağını və deməli milli dövlət ideyasını tamamlayan Ümummilli Lider mövqeyini bəyan etmişdir. Bu isə ölkədə vətəndaş cəmiyyətinin əsası kimi böyük əhəmiyyət daşıyır.

Ulu öndərin andicmə mərasimindəki nitqindən gətirəcəyimiz bir misal bu fikrimizi təsdiqləyir: “Azərbaycanda insan azadlığı, söz azadlığı, din azadlığı, dil azadlığı, vicdan azadlığı bunların hamısı demokratik, sivilizasiyalı cəmiyyətin yaranmasına imkan verən şərtlərdir. Biz bu şərtlərin bərqərar olmasını təmin edəcəyik. Azərbaycanda çoxpartiyalı cəmiyyət yaranmaqdadır, bir çox partiyalar yaranıb və bundan sonra da yaranacaqdır. Bunların yaranması və inkişaf etməsi üçün Azərbaycan dövləti bütün imkanları təmin

edəcəkdir və çoxpartiyalı cəmiyyət, demokratik prinsiplərin bərqərar olduğu cəmiyyət, şübhəsiz, Azərbaycanın müstəqil bir dövlət kimi inkişafına kömək edəcəkdir”(<http://lib.aliyev-heritage.org/az/66679364.html>). Xalqımızın tarixi şəxsiyyəti Heydər Əliyev iqtidar hakimiyyətinə alternativ qüvvənin-çoxpartiyalılığın yekrəngliyinin demokratiyanın inkişafına mane olacağını rəşional qiymətləndirmə qəbul etməyərək “Çoxpartiyalı cəmiyyətdə müxalifətin də böyük rolu var. Biz müxalifətə bundan sonra da böyük hörmətlə münasibət göstərəcəyik və əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycan cəmiyyətində müxalifət mövqeyində olan partiyalar, siyasi qüvvələr konstruktiv əməkdaşlıq mövqeyindən çıxış edəcəklər və bu da Azərbaycanda həqiqi demokratiyanın inkişafı üçün daha geniş imkanlar yaradacaqdır. Bir sözlə, biz Azərbaycanda müxtəlif qüvvələr olmasını təbii bir hal hesab edirik, eyni zamanda dövlətin müxalif qüvvələrlə konstruktiv əməkdaşlığa həmişə hazır olduğunu bildiririk”(<http://lib.aliyev-heritage.org/az/66679364.html>)) - kimi prinsipal mövqeyini açıqlayır.

Biz Heydər Əliyevin irsində demokratiya anlayışını politoloji və təcrübi biliyinin təzahürü olan xarakterik təhlilləri ilə də qarşılaşırıq. Hətta böyük Lider demokratiyanın milli geosiyasi məkanda inkişaf dinamikasını düşünüb şərh etmiş, bununla vətəndaş cəmiyyətinin, onun əsasını təşkil edən fəlsəfi antropologiya, İnsan əxlaqı - azadlıq və vicdan azadlığının proqram-layihəsini irəli sürmüşdür. Bu dediklərimizi Heydər Əliyev çıxışlarından gətirdiyimiz bir neçə iqtibasla təsdiqləyə bilərik:

“Bəziləri belə hesab edir ki, Azərbaycanda demokratiya Böyük Britaniyada, Fransada, yaxud ABŞ-dakı kimi olsun. Biz bu səviyyəyə çatmağa çalışırıq. Demokratiyanı bir-iki gündə əldə etmək mümkün deyil. Demokratiya insanların şüurunda dəyişiklik deməkdir. Bu dəyişiklik heç bir inqilabla olmur, təkamül yolu ilə tədricən gedir”(<http://lib.aliyev-heritage.org/az/66679364.html>);

“Yeni Azərbaycanda demokratiya prinsipləri bərqərar olmalı, hər yerdə insan azadlığı təmin edilməli, insan haqları qorunmalı, vicdan azadlığı, din azadlığı təmin edilməlidir”(<http://lib.aliyev-heritage.org/az/66679364.html>); “Demokratiya dövlətçiliyimizin əsasını təşkil edəcəkdir. Azərbaycanda demokratiyanın inkişaf etdirilməsi üçün bizim Konstitusiyamız var, qanunlarımız var və Azərbaycan Prezidentinin iradəsi var” (<http://lib.aliyev-heritage.org/az/66679364.html>). Azərbaycan dövlətinin tarixi şəxsiyyəti, müstəqil, suveren Azərbaycan Respublikasının böyük qurucusu Ulu öndər Heydər Əliyevin “Xalq dövlət üçün yox, dövlət xalq üçün olmalıdır”; “Fikir müxtəlifliyi təbii hadisədir”; “Böyük siyasəti kiçik hisslərə, xırda mənfəətlərə bağlamaq olmaz”, o cümlədən “Demokratiya insanların şüurunda

dəyişiklik deməkdir. Bu dəyişiklik heç bir inqilabla olmur, təkamül yolu ilə tədricən gedir”(<http://www.heydar-aliyev-foundation.org/az/content/index/85/>),- - kimi dillər əzbəri olan fikirləri əslində siyasi mövqeyi ölkəmizdə vətəndaş cəmiyyətinə onun milli lider münasibətini - Heydərizin bu qolunu dolğun əks etdirir. Heydər Əliyevin ”Kim müxalifətdə durursadursun, ancaq vətəninə, xalqına, mənəviyyətinə, məsləyinə müxalifətdə durmasın”; ”Ədalətsizliklə ədaləti bərpa etmək olmaz”(<http://www.heydar-aliyev-foundation.org/az/content/index/85/>) - düşüncəsi bu mövqeyindən qaynaqlanmaqla ölkə vətəndaşlarının demokratik ruhda yetişməsinə ehtiva edirdi. Əlbəttə Vətəndaş cəmiyyəti hadisəsini əsas insan azadlıqları və müstəqillik ideyaları təşkil etdiyi üçün güc Söz azadlığı, bu istiqamətdə də mətbuat üzərinə düşür və Heydər Əliyev yeni qurulan müstəqil Azərbaycan Respublikasının idarəçilik siyasətində milli mətbuatın müstəqilliyini, jurnalistlərin sərbəst fəaliyyətini dəstəkləyir və bu sahənin demokratik prinsiplər əsasında inkişafına əzmlə çalışırdı. Təsadüfi deyil ki, müstəqil dövlət kimi ilk addımını atan Azərbaycan Respublikası ilk Konstitusiyasına 50-ci maddə kimi KİV-nin inkişafına bağlı tarixi və həmişə əhəmiyyətli olan bir qanun daxil edilmişdir. Konstitusiyamızın verdiyi hüquq və azadlıqları təcrübədə həyata keçirən Heydər Əliyev elə 1995-ci ildə milli mətbuat tariximiz üçün öz zamanında olduğu kimi bugün də son dərəcə mühüm əhəmiyyətli veb-virtual informasiya kanalının Azərbaycanda əsasının qoyulmasına nail olmuşdur. Əgər nəzərə alsaq ki, internet sözü ilə bərabər veb-virtual şəbəkənin bütün dünyada tətbiqinə 1980-ci ildə start verilib, bu sistem 1985-ci ildə ABŞ-da ilk dəfə olaraq sınaqdan çıxıb və 1990-cı illərdən etibarən dünyanın ən qabaqcıl Avropa dövlətlərində istifadəyə verilib, o zaman internetin gənc və kiçik bir dövlət olan müstəqil Azərbaycan Respublikasında 1995-ci ildə yaranmasının və istifadə olunmasının tarixi dəyəri, ən əsas da dövlətin bu sahəyə xüsusi rəsmi diqqəti aydın şəkildə təsdiqlənir. Heydər Əliyevin Azərbaycan mətbuatına diqqət və qayğısı sovet dövründən mövcud olan və müstəqillik illərində saxlanılmış senzura adlanan avtoritar və totalitar təzyiqliq məşinini 1998-ci il 6 avqust tarixli xüsusi Sərəncamı ilə ləğv etməsi, 1999-cu ildə Kütləvi İnformasiya Vasitələri (KİV) haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununu, habelə “2000-2001-ci illərdə kütləvi informasiya vasitələrinin maddi-texniki şəraitinin yaxşılaşdırılması üçün Tədbirlər Proqramı”-nı təsdiqləməsi, həmçinin 2003-cü ildə Jurnalistlərin I Qurultayında jurnalistlər tərəfindən irəli sürülən qeyri-hökumət təşkilatı olan “Mətbuat Şurası yaradılması” təklifini dəstəkləməsi və hətta qazetlərin çap və s. üzrə böyük məbləğdə borclarının dondurması və digər hüquqi, mənəvi məsələlərin həllində özünü göstərir .

Heydər Əliyevin ikinci dəfə siyasi hakimiyyətə gəldiyi dövrdə Azərbaycanın ərazi bütövlüyü pozulmuş, Dövlətin Dağlıq Qarabağ torpaqlarının 25 faizi mənfur qonşu ermənistan tərəfindən işğal olunmuşdu və ölkə Dağlıq Qarabağdan və Ermənistandan olan 2 milyona yaxın qaçqın və məcburi köçkün probleminin məngənəsində idi. Heydər Əliyev bu ağır problemin həlli üçün var qüvvəsi ilə çalışır, hətta şəxsiyyətindən irəli gələn sadəlik və səmimiyyətlə əlində müəllim çubuğu dünya siyasətçilərinə başçısı olduğu ölkənin işğal və qaçqın-köçkün problemlərdən bəhs edir, Azərbaycan torpaqlarının işğaldan azad olunması məqsədilə gecəsini-gündüzə qatıb, beynəlxalq tədbirlərdə xalqının, millətinin səsini çatdırırdı ki, bu da öz növbəsində onun müdrik siyasi Lider fenomenidaha böyük miqyasda Heydərizm konsepsiyasını bir daha əsaslandırırdı. Bu tədbirlər sırasında “1994-1996-cı illərdə Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həll olunması istiqamətində atılan addımlar və ATƏT üzvü olan ölkələrin dövlət başçılarının Lissabon Zirvə görüşü(2-3 dekabr 1996) xüsusilə seçilir.

Heydər Əliyevin Lissabon Zirvə toplantısında dövlətlərin başçalarına Ermənistanın Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ ərazisində ikinci erməni dövləti yaratmaq məqsədini ciddi və tutarlı faktlarla diqqətə çatdırması, həmçinin qətiyyətlə Azərbaycanın öz torpaqlarını azad edəcəyini bəyan etməsi tarixi bir imkan idi (<http://lib.aliyev-heritage.org/az/5718479.html>). Bundan başqa Ulu öndər Dövlət Təhlükəsizlik Orqanında yüksək vəzifədə çalışarkən peşəkar milli çekist kimi ermənilərin Türk millətinə qarşı öz düşmən münasibətlərindən çıxış edərək əsas niyyətlərinə - Azərbaycan torpaqlarının işğalı ilə bağlı arzularına çatmaq üçün intihar səhnəcikləri belə düzəltməklə, bu məkrli əməllərini Qarabağ əhalisinin üzərinə atmaqla, hətta bu süni şoularından sonra azərbaycanlılara divan tutmaqla milli zəmində kəskin, mürəkkəb vəziyyət yaratmalarının da qarşısını almış, cəsarətlə kütləvi təxribat qruplarının qanuni həbsinə, hətta 5 nəfər haqqında ölüm hökmünün çıxarılmasına nail olmuşdu. Bu da çox maraqlı bir tarix faktıdır ki, xalqını qəlbən sevən, ölkə başçısı seçilənə kimi onun əsl milli təəssübkeş rəhbəri olmuş Heydər Əliyev həmin hadisə vaxtı 15 gün Azərbaycan SSR DTK-nin sədri məsul iş qrafikini və rahat şəraitini münaqişə olan ərazində gərgin, narahat iş rejiminə dəyişmişdir (<http://www.azerbaijan-news.az/index.php?mod=3&id=21280>).

Heydər Əliyevin bu cür qlobal mahiyyətli dövlət quruculuğu işlərini reallaşdırması və eləcə də uğurla başa çatdırmasını, ümumiyyətlə, bütün fəaliyyətində böyük nailiyyətlərə imza atmasını şərtləndirən yüksək intellektual səviyyəsi, hadisələri rasionallıqla qiymətləndirmə bacarığı, məsuliyyət hissi, illər uzununu toplanmış idarəçilik təcrübəsi onun Azərbaycan müstəqilliyinə ikinci dəfə qovuşduqda ümumxalq səsverməsi ilə prezident seçildikdən sonra

xalqının, milli dövlətinin daxili siyasi idarəçiliyində olduğu kimi, xarici siyasət xəttində də özünü doğrultmuşdur. Hər bir Siyasi Liderin Dövlət Quruculuğu Siyasətində Sosial İnkişaf Proqramı əsas təşkil edir və hər bir ölkənin və şəhərin həyatında praktik “gözəllik” sahəsi olan muzeylər xüsusi yer tutur. Bu baxımdan Heydər Əliyevin Sosial-İqtisadi İnkişaf Proqramı öz dövründə olduğu kimi, indi də mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Azərbaycan vətəndaşlarının geniş şəkildə faydalandığı sosial-iqtisadi gerçəklərdən çıxış edərək inamla və qürur hissi deyə bilərik ki, xalqımızın Ulu öndəri, tarixi şəxsiyyət Heydər Əliyevin uzun onillikləri əhatə edən Dövlət Quruculuğu Siyasətində Sosial İnkişaf Proqramı Heydər Əliyev məktəbi – Heydərizm konsepsiyası baxımından praktiki mahiyyətdə olduğu kimi elmi-nəzəri məzmununda da mühüm əhəmiyyət daşıyır. Azərbaycan xalqına məxsus bütün geosiyasi yeraltı və yerüstü milli sərvətlər, milli iqtisadiyatımız, milli mədəniyyətimiz, milli elmimiz, milli təhsilimiz, milli ədəbiyyatımız, milli teatrımız, milli musiqimiz, milli muzeylərimiz, milli məscidlərimiz, milli kitabxanalarımız, milli idmanımız, milli səhiyyəimiz və həyatın neçə-neçə sahəsi Heydər Əliyevin müdrik siyasəti, böyük zəhməti, peşəkar idarəçilik imkanları ilə sistemli şəkildə dəyərləndirilib, inkişaf etdirilərək milli dövlət ideyasına tam cavab verən səviyyəyə yüksəlmiş Azərbaycanın Dövlət Quruculuğu Siyasətində Heydərizm modelidir. Ulu öndər Heydər Əliyevin siyasi hakimiyyətdə ilk peşəkar Lider xidmətləri sırasında Heydərizm konsepsiyasının formalaşmasını üçün böyük əhəmiyyət kəsb edən hadisələrdən biri, Azərbaycanı beynəlxalq aləmlə birləşdirən və ölkə iqtisadiyyatının inkişafının güclənməsinə hesablanan “tarixi İpək Yolu”nun bərpası layihəsi bu dediklərimizə əyani misaldır.

“Heydər Əliyevin "İpək yolu"nun bərpası sahəsindəki böyük təşkilatçılıq fəaliyyətinin və nüfuzunun nəticəsi olaraq 2000-ci ilin mart ayının 10-u və 11-i tarixlərində Gürcüstanda keçirilmiş konfransda TRASEKA Hökumətlərarası Komitəsinin Daimi Katibliyinin Bakıda açılması qərara alındı. Heydər Əliyevin peşəkar milli lider kimi əsl cizgiləri onun 1997-ci il sentyabrın 3-də YUNESKO-nun “İnsanların Sülh Hüququ haqqında Bəyannaməsinin qəbul edilməsi” - təklifini müsbət qarşıladığı barədə qurumun baş direktoru F. Mayora ünvanladığı məktub da yaxşı ifadə edir. Azərbaycan milli-mədəni irsinin qorunması və mənəvi əsaslarımızın dünyaya tanıtılmasına Milli dövlət, Milli lider məqsədi kimi baxan Heydər Əliyev 1997-ci il aprelin 20-də "Kitabi-Dədə Qorqud"un 1300 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında fərman imzalamış və bu rəsmi sənədə, onunla müəyyən olunan məsələlərə YUNESKO da öz növbəsində diqqət ayıraraq “Kitabi Dədə Qorqud Dastanının” 1300 illik yubileyi ilə əlaqədar 2000-ci ildə Drezdendə, Moskvada, Türkiyənin müxtəlif şəhərlərində,

həmçinin Azərbaycanın paytaxtı Bakı şəhərində yubiley tədbirləri keçirilməsini rəsmi olaraq həyata keçirmişdir.

Ümumiyyətlə, Heydər Əliyev ikinci dəfə Azərbaycan siyasi hakimiyyətinə rəhbər gəldikdən sonra Azərbaycanın bütün sahələrdə olduğu kimi xarici siyasət kursunda da ciddi proqram mahiyyətli irəliləyişlər baş verdi və bütün bunlar inkişaf strategiyası olaraq Ulu öndər tərəfindən hazırlanıb idarəçiliyə tətbiq olunmuş konkret plan əsasında həyata keçirildi. Aşağıdakı iqtibasda cəmlənən fikirlər Ulu Öndəri Heydər Əliyevin Dövlət Quruculuğu Siyasətində Sosial İnkişaf Proqramına sistem halında yanaşmasını daha aydın ifadə edir: "... Mən mədəniyyətə öz münasibətimi əməli işimlə həmişə bildirmişəm. Vaxtilə memarlarla da dəfələrlə görüşmüşəm və memarlığa xüsusi hörmətim var. Burada işlədiyim dövrdə tikilən binalarda, yaranan şəhərlərdə Azərbaycan memarlığının inkişaf etdirilməsinə çalışmışam. Bakının və ayrı-ayrı digər şəhərlərimizin tikilməsi, inkişaf etdirilməsi ilə əlqədar layihələrə birlikdə baxıb, öz mülahizələrimi bildirmişəm. Hətta zavod tikiləndə, Bakı kondisionerlər zavodu tikiləndə də mən onun memarlıq cəhətdən gözəl olmasına çalışırdım. Həmin zavodda olanlar görüblər ki, onun xarici görünüşü memarlıq cəhətdən dəyərlidir"(Heydər Əliyev Müstəqilliyimiz əbədidir, 1997, s. 174, 175). Heydər Əliyev 1970-ci illərdən başlayaraq respublikada muzey işinin zənginləşməsinə də çalışmış, 1980-ci ildə məhz Ulu öndər Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə "Muzey İşinin İnkişafı haqqında Qərar" qəbul edilmişdir. Ulu öndər Heydər Əliyevin ayrı-ayrı sənətkarların həyat və yaradıcılığına həsr olunmuş ev muzeylərinin yaradılması ilə bağlı qərarları sistem halında Azərbaycanın bütün rayon və kəndlərini də əhatə etmiş, hətta bu tarixi əhəmiyyətli iş Azərbaycanın "Tarix-Diyarşünaslıq muzeyləri"-nin yaradılması hadisəsi ilə daha da genişlənmişdir.

Azərbaycanın ikinci Müstəqillik illərində Ulu öndər Heydər Əliyevin muzeylər sahəsində həyata keçirdiyi ciddi işlər arasında Respublikamızın işğal altında olan Qarabağ torpaqlarında talan edilmiş, dağıdılmış, "güllələnmiş" muzeylərimizlə bağlı məsələlər də xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Heydər Əliyev Ermənistanın 1988-1993-cü illərdə 12 muzeyimizə vəhşi münasibətini YUNESKO və onun ixtisaslaşdırılmış təşkilatı olan Beynəlxalq Muzeylər Təşkilatı - İKOM-un qarşısında tələbkarlıqla qaldırmış, bu mənəvi məsələ haqqında dünya ictimaiyyətinə rəsmi məlumatlar çatdırılmasına nail olmuşdur.

Yeri gəlmişkən, qeyd edək ki, Heydər Əliyev sosial rifah sahəsində maariflənmənin ən mühüm sahələrindən olan kitab nəşrini də diqqətdə saxlamış, ölkədə kitabxanaların genişlənməsi və zənginləşməsi işinə öz rəhbər qaygısını göstərmişdir. Ulu öndərin bu haqda söylədiyi dəyərli fikirlər kitab yaradıcılığının əhəmiyyəti ilə bərabər qarşıda duran

problemləri də işıqlandırır və onların həlli yolları göstərirdi. Məsələn, Heydər Əliyevin Respublika Milli Kitabxanasında (keçmiş M.F.Axundov adına Azərbaycan Dövlət Kitabxanasında) təşkil olunmuş təqdimat mərasimindəki müdrik çıxışı bu gün də əhəmiyyətini qoruyub saxlayır. O demişdir:

“Kitab nəşri hər bir xalqın mədəniyyətində ümumiyyətlə, ölkənin mənəvi, icimai həyatında çox görkəmli yer tutur. Hər birimiz ilk növbədə ancaq kitab vasitəsilə təhsil, elm almışıq, həyatda yaşamağa, fəaliyyət göstərməyə hazırlaşmışıq. Ona görə də hər birimiz kitablara borcluyuq. Həm kitablara yazıb-yaratmaq, həm də onları nəşr etdirmək əsas vəzifələrimizdən biridir. Bunun üçün mümkün olan bütün tədbirləri görməliyik. Mən respublikamızın prezidenti kimi bunu əsas vəzifələrimdən biri sayıram”(Heydər Əliyev Müstəqilliyimiz əbədidir, 1997, s. 413). Heydər Əliyevin dövlətin mənəvi kitab xəzinəsinə diqqət və qayğısı onun Dövlət Kitabxanasına özünün qiymətli kitablarından ibarət dolğun bir kolleksiyanı bağışlamasında öz ifadəsini tapmışdır. Heydər Əliyevin dövlət quruculuğunda zavod, fabriklər və digər istehsalat sahələrinin yaradılması, yenidən qurulması proqramı yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi əsas təşkil etmişdir. Ulu öndər XX əsrin 70-ci illərində ölkənin neft planını artıqlaması ilə yerinə yetirən, dövlət büdcəsinə yüz milyardlarla xeyir verən Bakı neft zavodlarının köhnə avadanlıqlarının yenilənməsi məqsədi ilə ciddi addımlar atmış, hətta müasir avadanlıqlarla təchiz olunmuş iki böyük Neftayırma zavodunun tikilməsinə nail olmuşdur. Bundan başqa, Heydər Əliyevin diqqəti və dövlət quruculuğu siyasəti sayəsində Respublikanın ayrı-ayrı şəhər və rayonlarında, o cümlədən Naxçıvan Muxtar Respublikasında, Sumqayıtda, Gəncədə, Mingəçevir şəhərində elektrotexnika, cihazqayırma, dəzgahqayırma, kimya zavodları yaradılmışdır. 1980-ci illərdə Azərbaycanda 300-ə yaxın yeni zavod, fabriklər və müxtəlif müəssisələrin yaradılması ölkə iqtisadiyyatının inkişafına böyük təkan verməklə bərabər Heydər Əliyevin dövlət quruculuğu platformasındakı sistemliliyi və mükəmməlliyi təsdiq edirdi.

Bu tarixi quruculuq işləri sırasında Azərbaycan xalqının Ulu öndəri, dünya şöhrətli siyasətçi, ümummilliyət Lideri Heydər Əliyevin şəxsi təşəbbüsü ilə Bakıda Kondisionerlər zavodunun iki il müddətinə tikilib istifadəyə verilməsi hadisəsi də diqqət cəlb edir. Zavodun əhatə etdiyi 1500 min kilometr sahədə 4 min texnoloji və texniki avadanlıq quraşdırılmış, min kilometrə yaxın boru və kabel xətti çəkilmişdir.

Bütün tikililərin qarşısında isə “Bakı” sözü, məsələn, Bakı “Azon” zavodu, Bakı “Ulduz” zavodu, Bakı “Dərin özüllər” zavodu, Bakı Qaz Aparatları zavodu, Bakı Fəhləsi və s. yazılırdı ki, bu da Heydər Əliyevin iqtisadi-sosial sahələrlə bərabər, Azərbaycanın paytaxtı

Bakı şəhərini dünyaya tanımaq məqsədini ifadə edir, həmçinin yüksək siyasi peşəkarlığa malik ümummilli lider Heydər Əliyevin uzaqgörən müdrik Dövlət Quruculuğu Siyasətində Sosial -iqtisadi İnkişaf Proqramının uğurlu nəticələrini əks etdirirdi.

Məhz keçən əsrin 70-ci illərində Heydər Əliyevin yüksək idarəetmə peşəkarlığı və ölkə vətəndaşlarına böyük diqqət və qayğısı nəticəsində “Ulduz”, “Əzizbəyov”, “Qara Qarayev”, “Neftçilər”, “Nizami”, “Elmlər Akademiyası”, “İnşaatçılar”, “20 yanvar”, “Memar Əcəmi” metro stansiyaları yaradılaraq insanlarımızı rahatlıq, şəhərimizə müasirlik, gözəllik bəxş etmişdir ki, bütün bunlar Heydər Əliyevin böyük siyasi məktəbinin – Heydərizmin real əsasları olaraq əhəmiyyət daşıyır. Burada Rusiyanın “Nezavisimaya” qazetinin müxbiri Viktoriya Panfilovanın yuxarıda da iqtibas gətirdiyimiz “Heydər Əliyev uğurlarının formulası” adlı məqaləsində paylaşdığı fikirləri nəzərdən keçirmək yerinə düşər.

“Heydər Əliyev Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi vəzifəsinə – mahiyyətə milli lider postuna, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adına layiq lider idi. Bu 10 ildə Azərbaycanın sənaye potensialı iki dəfədən çox artdı. Respublikanın şəhər və kəndlərinin siması tanınmaz dərəcədə dəyişdi. 15 respublikadan yalnız Rusiya və Azərbaycan SSRİ-in dövlət büdcəsindən subsidiyalara yol vermədi. Gələcəyin prezidenti Heydər Əliyev o vaxtlar doğma respublikasının çiçəklənməsi haqqında taleyinə minnətdarlıqla yazırdı: “Gözəl illər idi. ... İşdən sonra mən evə getmədən “gələcək” üçün yeni planlar düşünürdüm. Düşünürdüm vəzifəmin mənə verdiyi imkanlardan necə istifadə edim ki, xalqıma faydalı olsun”. Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərlik etdiyi illər yaradıcılıq və quruculuq mərhələsi oldu. 313 sənaye müəssisəsi tikilib istifadəyə verildi. Azərbaycan xalq təsərrüfatının müxtəlif sahələrində inkişaf uğurlarına görə ardıcıl olaraq 12 dəfə qalib gəldi”(https://ok. ru/bizim killer/ topic /75 63 61 43 366144).Məqalə müəllifi həmçinin “Sovet İttifaqı Nazirlər Sovetində xidmət vəzifəsinə gəldikdə, Elmlər Akademiyası, Mədəniyyət Nazirliyi, Dövlət Televiziya və Radio Şurası, səhiyyə və təhsil, mühəndislik, ticarət, yüngül sənaye, nəqliyyat və kommunikasiyaların bütün növlərinə rəhbərlik etmişdir. Onun təşəbbüsü ilə ilk kompleks diaqnostika mərkəzləri yaradılmışdır. Onun dəstəyi sayəsində sovet cərrahlarına ilk əməliyyatları açıq ürəkdə aparmağa icazə verildi. Əliyev Göz Mikrocərrahi Mərkəzinin açılışına kömək etdi. Svyatoslav Fyodorov və onun üçün Volqa boyunca seyr edən çay qayığında bir mobil laboratoriya yaradılması üçün lobbicilik etdi””(https://ok. ru/bizim killer/ topic /75 63 61 43 366144).- kimi dolğun faktlarla Azərbaycan xalqının yetirdiyi tarixi şəxsiyyətin ömür yolunu və dövlət quruculuğu fəaliyyətini işıqlandırır.

Heydərizmin mahiyyətini və əhəmiyyətini dolğun ifadə edən daha bir fakt. Ulu öndər Heydər Əliyev dünyanın iki imperiyasından biri olan Sovet siyasi quruluşunda SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini, deməli, mühüm vəzifə sahibi ikən SSRİ-nin təhsil sistemində, o cümlədən sovet məktəblərində islahatlar komissiyasına, (RF-nın H.Əliyev rəhbərliyi ilə hazırlanmış və 2012-ci ilə kimi qüvvədə olmuş Təhsil Qanunu burada istisna deyil-X.Q) o cümlədən, 14 nazirliyə, dövlətin iqtisadi əsasını təşkil etmiş bütün nəqliyyat növlərinə, qaz istehsalına, sosial sahəyə rəhbərlik etməsi və bu istiqamətdə əldə etdiyi nailiyyətlər yada düşür. Məsələn, Heydər Əliyev 1984-cü il kimi Rusiyanın ən şaxtılı illərindən birində peşəkar siyasətçi missiyasını həyata keçirərək ölkəni xilas etmişdir ki, bu hadisə xaricdə belə yüksək əsk-səda doğurmuşdur”(<http://vestikavkaza.ru/articles/Formula-uspekha-Geydara-Aliyeva-1.html>).

Azərbaycan xalqının Ulu öndəri Heydər Əliyev Naxçıvan Muxtar Respublikasında yaşayıb fəaliyyət göstərdiyi illərdə əsl həqiqətdə blokada şəraitində olan həmvətənlərinin bütün ehtiyaclarını nəzərə alaraq Sosial İnkişaf Proqramı həyata keçirmişdir. Ulu öndər Heydər Əliyev yazıçı Aleksandr Proxorovla müsahibəsində Naxçıvanın blokada dövründə orada olarkən qarşılaşdığı problemlərdən bəhs edərəkən respublikamız üçün çox böyük tarixi əhəmiyyəti olan İran və Türkiyə Respublikalarına yol çəkilməsi məsləsinə də vurğulayır ki, bu da heç şübhəsiz, Ulu öndərin milli dövlət quruculuğu siyasətinin Sosial İnkişaf Proqramı modelini təsdiq edir. O deməkdir: “İran və Türkiyə rəhbərləri ilə aramızda şəxsi dostluq münasibətləri yarandı. İran prezidenti öz təyyarəsini Naxçıvana göndərdi. Mən Tehrana gedib onunla yardım barəsində razılığa gəldim. Biz elektrik xətti çəkdik və İrandan enerji almağa başladıq. Eləcə də, yanacaq və ərzaq... Türkiyə prezidenti Dəmirəlin özü mənə 100 milyon dollar kredit təklif etdi. O da öz prezident təyyarəsini göndərdi və mən onun yanına, Ankaraya uçdum. Mən Türkiyəyə yol çəkdim. Araz çayı üstündən körpü saldırdım və mal təchizatını təşkil etdim” (Heydər Əliyev Müstəqilliyimiz əbədidir, 1997, s. 174, 175). İqtibasdakı fikirləri bir qədər geniş şərh edərək Heydər Əliyevin hələ SSRİ-nin paytaxtı Moskvanı tərk etdikdən sonra doğulduğu Naxçıvan Muxtar Respublikasının qayıdıb orada yaşayarkən blokada şəraitində ciddi məhrumiyyətlərlə üzləşən həmvətənlərinin problemlərini düşünərək Naxçıvan MR Milli Məclisinin sədri kimi dövrünə, mahiyyətinə görə nəhəng məzmununda həyata keçirdiyi işlər əslində onun yaxın gələcəkdə qurulacağı müstəqil Respublikanın Sosial İnkişaf Proqramı modelinin tərkib hissəsi idi. Heydərizm bu mərhələdə siyasi baxımdan xeyli möhkəmlənmişdir.

Belə ki, Heydər Əliyev güclü siyasətçi, peşəkar dövlət qurucusu sərəştəsi ilə və ciddi səylər nəticəsində qısa müddətdə Türkiyə və İran İslam Respublikası ilə əlaqələr quraraq Sədərək rayonu ərazisində - Azərbaycanla Türkiyə arasında Araz çayı üzərində “Ümid” adlanan körpünün açılışına, habelə 1992-ci il 22-25 mart tarixində Türkiyədə Baş nazir Süleyman Dəmirəllə Türkiyə Cümhuriyyəti tərəfindən Naxçıvan Muxtar Respublikasına maliyyə, iqtisadi və texniki yardım göstərilməsi barədə, 100 milyon dollar məbləğində kredit ayrılması və hər il 100 tələbənin Türkiyədə təhsil almasını nəzərdə tutan birgə Əməkdaşlıq Protokolu imzalamışdır (Quliyeva, 2019). Onu da xüsusi olaraq vurğulamalıyıq ki, Heydər Əliyev tərəfindən “Ümid” körpüsünün 1991-ci il 29 oktyabr tarixində müvəqqəti, 1992-ci il 28 may tarixində tam rəsmi açılışı Azərbaycan və Türkiyə dövlətlərinin yaranması tarixlərini ehtiva edir və bu Heydərizmin yenilməz Azərbaycan-Türkiyə birliyi, həmrəyliyi, bütövlükdə millilik qayəsini təsdiqləyir. Millilik hissi, milli mənəvi dəyərlərə diqqət və qayğı Heydər Əliyev xarakterinin və siyasi idarəçilik yolunun ən mühüm əsaslarından biri olaraq təcrübədə təsdiqlənmiş və tarixə iz salmışdır. Heydər Əliyevin milli etnosa, dan, milli dilə, milli adət-ənənələrə, milli rənarəng sənətkarlıq sahələrinə, millili bayramlara, hətta milli rəmzlərə, milli dövlət atributlarına və s. kimi bütövlükdə millilik – identiklik şüuruna bağlılığı, diqqəti və qayğısı bir ayrıca – məhz ona məxsus siyasi idarəçilik yoludur ki, “yeni dünyanın” müasir siyasi liderləri ondan səmərəli şəkildə bəhrələnmə bilirlər. Heydər Əliyev həmçinin daxili və xarici siyasət, iqtisadiyyat, təhsil, hüquq, diplomatiya və başqa çox müxtəlif istiqamətlərdə elə bir siyasi strategiya yaratmışdır ki, bu Heydərizm konsepsiyasının möhkəm bünövrəsidir və həmişə əhəmiyyətini qoruyub saxlayacaqdır.

Heydər Əliyev müdrik siyasi idarəçilik sistemində ən əsas proqram, - Heydərizmin əsas prinsiplərindən öndə dayanan əsas isə sözsüzdür ki, xalq, onun keçmişi, gələcəyi, beləcə bütün milli varlığında cəmlənən Azərbaycançılıq ideyasıdır. “Azərbaycançılıq” -- bu ideya və ideologiya tarixin yetirdiyi, zamanında tarix yazmış və özlərindən sonra böyük intibah gücünə malik sistemləri ilə yadda qalan fenomen liderlər timsalında Ulu öndər Heydər Əliyevin ən ali siyasi məqsədi - milli dövlət quruculuğu konsepsiyasının, milli dövlət siyasətinin əsas prinsipi kimi səciyyələnir və fəlsəfi-siyasi baxımdan böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Bu bir reallıq və həqiqətdir ki, Ulu öndər Heydər Əliyevin öz sələflərindən – daim irslərinə ehtiram bəslədiyi, dilinin əzbəri Azərbaycan milli ideologiyasının qiymətli mənbəyi hesab etdiyi maarifçilərimizdən bir estafet kimi qəbul etdiyi və bütün qüvvəsi ilə, öz mənafeini, hətta öz təhlükəsizliyini gözləmədən belə güclü iradə ilə qoruyub inkişaf etdirdiyi

Azərbaycançılıq milli ideyası Dövləti Azərbaycan vətəndaşlarında, xalqı Milləti Dövlətdə və bu iki nəhəng gücü Milli Lider fenomenində birləşdirən müdrik siyasətin zirvəsinə yüksəlmişdir.

Məsələn, Heydər Əliyev bir nitqində xalqımızın milli-mənəvi ruhundan qaynaqlanan milli ideologiya məsələsindən bəhs edərkən əsasında Mirzə Cəlil kimi mütəfəkkirlərimizin əvəzsiz xidmətlərini xüsusi olaraq vurğulayaraq deyirdi ki, “Biz indi əsrin sonuna doğru addımlayarkən müstəqil dövlət kimi öz milli ideologiyamız haqqında düşünməliyik. Milli ideologiyamız, şübhəsiz ki, tarixi keçmişimizlə, millətimizin adət-ənənələri ilə, xüsusiyyətləri ilə, xalqımızın, dövlətimizin bu günü və gələcəyi ilə bağlı olmalıdır. Bu baxımdan, Cəlil Məmmədquluzadənin yaradıcılığında Azərbaycanın bütün milli xüsusiyyətlərini, eyni zamanda ümumbəşəri dəyərləri əks etdirən fikirlər bizim milli ideologiyamızın əsasıdır və həmin ideologiyamızın yaranması üçün böyük bir vasitədir, böyük bir sərvətdir. O dövrdə həm milliliyə bağlı olmaq, həm də dünyəvi, ümum-bəşəri dəyərləri qiymətləndirmək, onları öz yaradıcılığında əks etdirmək və xalqımızın ümumi səviyyəsini qaldırmaq cəhdləri böyük vətəndaşlıq cəsarəti idi, böyük xidmətdir və bunu biz daim qiymətləndirməliyik. Ona görə də Cəlil Məmmədquluzadənin yaradıcılığı, əsərləri bu gün bizim milli ideologiyamızın formalaşmasına, yaranmasına və onun konsepsiyasının elmi şəkildə hazırlanmasına çox kömək edə bilər və çox kömək edəcəkdir” (Quliyeva, 2019).

Azərbaycançılıq da daxil olmaqla ümummilli lideri Heydər Əliyevin xalqa – bütün Azərbaycan vətəndaşlarına münasibəti haqqında görkəmli dövlət xadimi, akademik İsa Həbibbəylinin elmi-obyektiv qənaəti çox xarakterikdir: “Heydər Əliyev elə nadir tarixi şəxsiyyətlərdəndir ki, həyatını bütünlüklə xalqına və ölkəsinə həsr etmişdir. Xalqın mənafeyini hər şeydən üstün tutmuş Ulu öndərin “Həmişə fəxr etmişəm, bu gün də fəxr edirəm ki, mən azərbaycanlıyam” sözləri atalar sözünə çevrilmişdir: “Mənim həyatımın məqsədi Azərbaycandır, Azərbaycan xalqıdır, Azərbaycan Respublikasıdır, Azərbaycan vətəndaşıdır. Əgər mən buna nail ola bilsəm, ən xoşbəxt adam kimi həyatımı başa çatdıracağam. Buna da nail olmağa çalışır və çalışacağam” - kimi fikirləri görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin azərbaycançılıq təliminin dərinliyini və dönməzliyini, əbədiyaşarlığını bütün ruhu ilə ifadə edir” (Quliyeva, 2002). Heydər Əliyevin 2001-ci avqustun 13-də idarəçiliyə tətbiq, ictimaiyyətə təqdim olunan milli mənəvi dəyərlərin qorunması ilə bağlı son dərəcə dərin məzmunlu tarixi bəyanatı da onun müdrik Heydərizmi əsaslandırır. Həmin bəyanatda Heydər Əliyevin zəkasından qopmuş, bütün həyatı və siyasi fəaliyyəti boyu daima təkrarlanmış və real hadisələrlə təsdiqini tapmış aşağıdakı iqtibasda

cəmlənmiş fikirlərini nəzərdən keçirək: "...biz öz milli-mənəvi dəyərlərimizi, adət-ənənələrimizi, əxlaqi dəyərlərimizi bütün istiqamətlərdə qorumalıyıq, saxlamalıyıq və gənc nəsli əsrlər boyu böyük sınaqlardan keçmiş bu mənəvi, əxlaqi dəyərlər ruhunda tərbiyələndirməliyik. Hər xalqın öz mentaliteti var. Bizim Azərbaycan xalqının mentaliteti onun böyük sərvətidir. Heç vaxt iki xalq bir-birinə bənzəməz. Heç vaxt iki xalq bir-birinə bənzər dəyərlərə malik ola bilməz. Yenə də deyirəm, hər xalqın özünə, öz tarixi köklərinə, əcdadları tərəfindən yaradılmış milli-mənəvi dəyərlərinə bağlılığı böyük amildir. Biz də indi dünyanın mütərəqqi mənəvi dəyərlərindən istifadə edərək, xalqımızın mədəni səviyyəsini daha da inkişaf etdirərək, gənc nəsli daha da sağlam əhval-ruhiyyədə, saf əxlaqi əhval-ruhiyyədə tərbiyələndirməliyik" (<http://lib.aliyevheritage.org/az/8137356.html>).

Sözün həqiqi mənasında XX əsr Azərbaycanın ictimai-siyasi, mədəni həyatında Ulu öndərlik missiyasını həyata keçirmək üçün sanki ilahi qüvvənin qüdrəti ilə seçilmiş dünya şöhrətli siyasətçi, ümummillə lider, çoxmilyonlu Azərbaycan xalqının inandığı, yekdilliklə səs verdiyi Ulu öndər Heydər Əliyevin ziyalılıq probleminə münasibəti, onu şərh və qiymətləndirməsi, hətta Ziyalı sözünün əhəmiyyətli dərəcədə düzgün və dolğun tərifini verməsi xüsusilə onun ziyalılara münasibəti Heydərizmin böyük maarifçilik faktoru kimi əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, Ulu öndər 1995-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinin ilk iclasındakı nitqində demişdir. "Hər bir xalqın onu təmsil edən qüvvələri var, onlar da bir gündə meydana çıxan qüvvələr deyil. Xalq öz içində illər boyu, əsrlər boyu istedadlı, bacarıqlı insanları, yüksək təhsilə malik olan, yüksək intellektə malik olan, yüksək tərbiyəyə malik olan, yüksək əxlaqa malik olan insanları yetişdirir və onlar xalqın tanınmış adamları, ziyalı adamları hesab olunur. Ziyalı sözü məhz bu mənəni daşıyır və bu baxımdan hesab edirəm ki, yeni seçilmiş parlament Azərbaycanın, xalqımızın intellektual səviyyəsini, mədəni səviyyəsini, əxlaqımızın mənəvi varlığını təmin edən, təcəssüm edən bir parlamentdir" (Heydər Əliyev Müstəqilliyimiz əbədidir, 1998). Heydər Əliyevin ziyalılara münasibəti baxımından aşağıdakı iqtibasda verilmiş fikirlər də Heydərizmin vətəndaş-əxlaq münasibətləri prizmasından prinsipal mahiyyətdə özünü doğruldur.

"Ziyalı kütləvi ola bilməz. Alimdir, şairdir, bəstəkardır, rəssamdır, yazıçıdır, artistdir - bunlar fitri istedadla malik olan nadir adamlardır və öz mədəniyyəti, yaradıcılığı, ziyalılığı, fəaliyyəti ilə bizim cəmiyyətimizin mədəni səviyyəsini qaldırır. Bu adamları təhqir etmək, onlara hörmət etməmək cəmiyyətimizdə rast gəlinən eybəcərliklərdəndi. Biz bunlara son qoymalıyıq" (Heydər Əliyev Müstəqilliyimiz əbədidir, 1998).

Ulu öndərin həmin fikirlərinin davamında cəmiyyət qarşısında qoyduğu tələblər artıq vətəndaş ziyalının şəxsiyyət azadlığını və bütün insan hüquqlarını ehtiva etməsi baxımından son dərəcə qiymətlidir: “Ziyalının hörməti qalxmalıdır, müəllimin hörməti qalxmalıdır, şairin, yazıçının, alimin hörməti qalxmalıdır. Onlara hörmət olmalıdır. Həmişə bu məsələ məni narahat edir. Bu şübhəsiz ki, sizdən asılı deyil - siz hamınız ziyalı adamlarsınız. Bu bizim cəmiyyətdən asılı deyil, bizdən asılıdır. Biz öz hərəkətlərimizlə, öz münasibətlərimizlə, öz tədbirlərimizlə gərək ziyalıların cəmiyyətdə hörmətini qaldıraq” (Heydər Əliyev Müstəqilliyimiz əbədidir, 1998).

Heydər Əliyevin, bütövlükdə Heydərizmin ziyalılara müraciət məsələsində dialoq xarakteri, xalqla, millətlə dövlət və hakimiyyət əlaqələri, əsas məqsəd və ideyaya bağlılıq amili də önə çəkilməklə qarşılıqlı surətdə dövləti gücləndirmək missiyasını ehtiva edir. Məsələn, aşağıdakı iqtibasda ziyalıların dövlət quruculuğuna dəstək olması vəzifəsi məntiqi-obyektiv şəkildə irəli sürülür: “Ancaq siz də çalışmalısınız. O tərəfdən də, bu tərəfdən də təşəbbüs olmalıdır ki, bu işləri görək. Məhz bu yolla-mədəniyyətin, ədəbiyyatın, təsiri ilə biz cəmiyyətimizdə olan mənfi halları, bizi biabır edən halları aradan götürəcəyik. Cəmiyyətimiz sağlamlaşacaq. Müstəqil dövlətimiz yaşayacaq, böyüyəcək, inkişaf edəcəkdir!” (Heydər Əliyev Müstəqilliyimiz əbədidir, 1998).

Heydər Əliyevin Respublikaya hələ sovet dövrü siyasi rəhbərliyi illərində xalqın elminə və konkret alimlərə qarşı böyük diqqəti, qayğısı olmuş, eyni zamanda bu sahənin inkişafı məqsədi ilə ümummilli lider mühüm işlər görmüşdür. Məsələn, 1969-cu ildə Azərbaycan Sov.İKP-nin birinci katibi seçilən Heydər Əliyev elə həmin ilin avqust plenumunda bu sahənin problemlərini və qarşıda dayanan məqsəd və vəzifələri müəyyənləşdirmişdi: “Elmi idarələrimizin fəaliyyətində hələ ciddi nöqsanlar vardır. Elmlər Akademiyası, bir sıra sahə elmi idarələri elmi-texniki tərəqqinin sürətləndirilməsi uğrunda, tamamlanmış işlərin istehsalata tətbiqi uğrunda mübarizədə kifayət qədər əzmkarlıq göstərmişlər... Dissertasiyaların heç də hamısı lazımı nəzəri səviyyədə yazılmır. Aspiranturada vəziyyət yaxşı deyildir... Alimlik dərəcəsi alanlar arasında nazirliklərin və digər mərkəzi idarələrin rəhbər işçiləri də az deyildir. Elə etmək lazımdır ki, elmə yalnız onu həqiqətən zənginləşdirməyə, irəlilətməyə qabil olan adamlar gəlsinlər...” (<http://www.xalqqazeti.com/az/news/politics/71061>). Akademik İsmayıl Hacıyevin “Heydər Əliyev və Azərbaycan elminin inkişafı” məqaləsində yuxarıdakı iqtibasda şərh olunan nöqsanların 70-80-cı illərdə məhz ölkə rəhbəri Heydər Əliyevin xüsusi diqqəti və nəzarəti sayəsində sürətlə aradan qaldırıldığına dair göstərdiyi statistik dəlillər Ulu öndərin hələ avtoritar siyasi sistem

içerisində millətinin elmi tərəkürünün inkişafına çalışan milli lider kimi fenomen xüsusiyyətlərini ifadə edir.

“Ümummilli lider Azərbaycanı ölkə elminin mərkəzlərindən birinə çevirmək məqsədilə elmi-tədqiqat institutlarının, elmi işçilərin sayının artırılmasına çalışır və onlara qayğı göstərirdi. Bu sahədə onun fəaliyyəti kifayət qədər uğurlu idi. Əgər 1969-cu ildə Azərbaycanda fəaliyyət göstərən 89 elmi-tədqiqat institutlarında, digər layihə müəssisələri və problem laboratoriyalarında 12850 elmi işçi, o cümlədən 55 akademik və müxbir üzvü, 329 elmlər doktoru və 3000 elmlər namizədi var idisə, 1978-ci ildə elmi-tədqiqat, layihə və sahə institutlarının sayı 118-ə, elmi işçilərin sayı 21407 nəfərə, akademik və müxbir üzvlər 100 nəfərə, elmlər doktorları 853, elmlər namizədlərinin sayı 7594 nəfərə çatmışdı” (<http://www.xalqgazeti.Com/az/news/politics/71061>). Məlumdur ki, ölkə ziyalılarının yüksək faizlə təmsil olunduqları Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Heydər Əliyevin xalqın ümumi arzusu və tələbi ilə ikinci dəfə hakimiyyətə gəldiyi vaxta qədər naşı siyasi rəhbərliyin əlində maqar oyuncuğuna dönmüşdü. Təcrübəsiz, əksəriyyətlə savadsız və siyasətdən, dövlət quruculuğundan tam xəbərsiz bu müvəqqəti “hakimlər” sovet hakimiyyəti vaxtında yaranıb inkişaf etmiş və təşəkkülünün yarım əsrlik tarixi ərəfəsində nəhəng palıda bənzəyən Azərbaycan elminin, əsl alimlərin mənəvi genosidini reallaşdırmaq niyyəti ilə Azərbaycan Elmlər Akademiyasını bağlayacaqlarını bəyan edir, bununla xalqın ziyalı “mənini” sarsıdırdılar. Belə bir vaxtda--1993-cü il sentyabr ayının 31-ində Heydər Əliyev Azərbaycan Elmlər Akademiyasına - daim güc aldığı, daim etibar etdiyi, inandığı və arxalandığı ziyalıları ilə görüşə gəldi və onlarla bu tarixi görüşünü “böyük bayram adlandırmaqla” bir anda ölkənin ən sadə, ən müdrik, ən məsuliyyətli və cəfakəş vətəndaşlarının narahatlığına, nigarançılığına təskinlik, ümid duyğuları ilə son qoymuş oldu. Böyük Ziyalı Heydər Əliyev alimlərlə görüşdə həmin məsələləri vurğulamaqla problemlə bağlı öz qəti və prinsipal mövqeyini bildirmişdir: “Mənə sədalar gəlir ki, Elmlər Akademiyasını, institutları dağıtmaq istəyirlər, elm ocaqlarına biganə münasibət var. Biz bunların hamısına son qoyacağıq. Nəyin bahasına olursa-olsun, son qoyacağıq. Hansı iqtisadiyyat olursa-olsun, elm inkişaf etməlidir.

Elmlər Akademiyası Azərbaycan xalqının tarixi nailiyyətidir. 1945-ci ildə bu akademiyanı yaradan alimlər çox böyük şücaət göstərmişlər. Ötən dövrdə bu akademiyanın çərçivəsində Azərbaycan elmi çox inkişaf etmişdir. Əmin ola bilərsiniz ki, Elmlər Akademiyası da, institutlar da fəaliyyət göstərəcəklər və biz buna imkan yaradacağıq. Azərbaycan elmi inkişaf etməlidir” (Heydər Əliyev Müstəqilliyimiz əbədidir, 1997, s. 174, 175) - iqtibasdan da görüldüyü kimi Heydər Əliyevin xalqın elmi tərəkür sahəsinə xüsusi

diqqət və qayğısı dövlət quruculuğunun əsas prinsiplərindən biri olmuşdur ki, bu Heydər Əliyevin siyasət yolu - Heydərizmi ifadə edən önəmli amillərdən biri olaraq bu gün də öz əhəmiyyətini qoruyur. “Ümumbəşəri dəyərlər, Azərbaycan xalqının milli-mənəvi dəyərləri hər bir gənc tərəfindən mənimsənilməlidir, Mənəviyyat olmayan yerdə heç bir şey ola bilməz. Nə qədər var-dövlət olsa da, nə qədər pul olsa da, nə qədər zənginlik olsa da mənəviyyat olmayan yerdə heç bir şey ola bilməz. Xalqımızın tarixinin əsasını təşkil eləyən bütün mərhələlərdə, keçmiş əsrlərdə yüksək mənəviyyat olmuşdur. Keçmiş tariximizdən bizə qalan simaları bu gün dünyada məşhurlaşdıran və bizim üçün nümunə edən onların yüksək mənəviyyatıdır, yüksək amallarıdır. Ona görə də bu gün mənəvi tərbiyə bəlkə də keçmiş illərdən daha çox lazımdır” (<http://lib.aliyevheritage.org/az/8137356.html>).

Milli tariximizi öyrənməyə çağıran, vətənpərvərlik maariflənməsini əsas dövlət quruculuğu prinsipi olaraq irəli sürən Ulu öndərin bu düşüncələri də Heydərizmin müdriklik qayəsini tamamlayır: “Gənclərimiz milli ruhda tərbiyə olunmalıdır, bizim milli-mənəvi dəyərlərimizin əsasında tərbiyələnməlidir. Gənclərimiz bizim tariximizi yaxşı bilməlidir, keçmişimizi yaxşı bilməlidir, dilimizi yaxşı bilməlidir, milli dəyərlərimizi yaxşı bilməlidir. Milli dəyərlərimizi, milli ənənələrimizi yaxşı bilməyən, tariximizi yaxşı bilməyən gənc vətənpərvər ola bilməz. Hər bir gənc vətənpərvər olmalıdır. Vətənpərvərlik böyük bir məfhumdur. Bu, sadəcə orduda xidmət etmək deyil, Vətənə sadıq olmaq, Vətəni sevmək, torpağa bağlı olmaq - budur vətənpərvərlik” (<http://lib.aliyevheritage.org/az/8137356.html>).

Əlbəttə bütün həyatı və siyasi rəhbərliyi dövründə xalqın mənəvi dəyərlərinə bağlı olmuş, milli mirasa daim sahib çıxmış, eyni zamanda xalqla bərabər olmuş, ən çətin vaxtlarında xalqdan güc almış Ulu öndər Heydər Əliyevin güclü siyasi lider kimi və həmçinin Heydərizm konsepsiyasının düzgün və dərinə dərk üçün siyasi nəzəriyyələr tarixində liderlik hadisəsinin təhlillərində xüsusi önəm daşıyan Rasional Lider kimi, çox müxtəlif sosial-psixoloji, sosial-mədəni, əxlaqi-mənəvi keyfiyyətləri birləşdirən Xarizmalı lider xarakteri və xüsusiyyətlərini nəzərə almaq mühümdür.

Qədim yunan sözü olan “xarizma” əsas Allah vergisi mənasını daşdığı üçün biz ilk növbədə Ulu öndər Heydər Əliyevin təbiətən inançlı şəxsiyyət olmasını, xalqın dini hissəyə ehtiram bəsləməsini, müqəddəs İslam dinini daim nitq və çıxışlarında yüksək qiymətləndirməsini yada salmaqla Heydərizmin mahiyyətində dayanan bu mühüm əsas öbə çəkməyi məqsəduyğun hesab edirik. Məsələn, Heydərizm bütün xarizmalı liderlərə xas kütləni qeyri-adi qüvvənin təsiri ilə irəli arararkən forma ümumiliyinə əsaslanmır, həmçinin qəhrəmanlıq, azadlıq, milli mentalitet, əxlaq, mənəviyyat, inanc və başqa keyfiyyətlərdə

üstünlüyü ilə fərqlənir. Bu baxımdan Heydər Əliyevin inanclı şəxs olması xarakterik keyfiyyəti həm xarizmalı lider fenomenini həm də Heydərizmin əsas qayəsini tamamlayır. Məsələn, Ulu öndər Azərbaycan müsəlmanlarının müqəddəs Həcc ziyarətinə gedə bilmələri üçün Azərbaycanla Səudiyyə Ərəbstanı Krallığı arasında dostluq körpüsü yaratmış, özü və müstəqil dövlətimizin quruculuq işlərində fəal iştirak etmiş bir qrup ziyalı ilə Məkkəyə getmiş və Kəbədə hamı ilə bərabər namaz qılmışdı. Heydər Əliyevin dinə, şəriətə münasibətinə aid çoxsaylı misallar da vardır və bu məqamda Ulu öndərin müdrik fikirlərdən biri, 1994-cü il iyunun 20-də Təzəpir məscidində Aşura günü münasibətilə mərasimdə etdiyi çıxışdan lokonik bir misalla bunu təsdiqləyə bilərik: “Biz ulu babalarımızın Vətən, torpaq, haqq, ədalət yolunda şəhid olduğu günü yad edirik. Bu münasibətlə mən bütün Azərbaycan müsəlmanlarına dərin hüznə başsağlığı verirəm. Bütün müsəlmanlar, o cümlədən biz azərbaycanlılar həmin faciəli günü hər il yada salmaqla Vətənə, torpağa, dinimizə, məsləkimizə sədaqətimizi bir daha nümayiş etdiririk. Biz bundan sonra da Qurani-Şərifin, Həzrəti Məhəmməd peyğəmbərin (s) qoyduğu yol ilə gedəcək və haqq-ədalət, torpaq, Vətən yolunda şəhid olmuş Həzrəti imam Hüseyinin və onun bütün silahdaşlarının qəhrəmanlığını, şahidliyini heç vaxt unutmayacağıq” (Həbibbəyli, 2013). Xarizmalı liderlik nəzəriyyəsini klassik alman filosofu İ. Kantın “Azadlıq gücü”-əsrindən qaynaqlanan “özünəməxsus özünütərbiyə konsepsiyası“ ilə zənginləşdirmiş F. Nitsşenin “içlərindəki qulu məhv edə bilmək” ideyası Azərbaycan xalqının Ulu öndəri Heydər Əliyevin 1990-cı ilin 20 yanvar tarixində Sovet Ordusunun əliyalın Azərbaycan xalqına qəddarcasına divan tutmasına etiraz olaraq (Cəsarətliliyinin SSRİ Nazirlər Sovetindəki yüksək vəzifəsindən, Siyasi Büro və Sov.İKP MK üzvlüyündən azad edilməsi kimi “nəticələrinə” baxmayaraq-X.Q.) faciədən 2 gün sonra, səhhəti ilə bağlı sanatoriyada olduğu ərəfədə Moskvada Azərbaycan SSR-in daimi nümayəndəliyinə gələrək M. Qorbaçovun birbaşa göstərişi ilə həyata keçirilmiş bu tarixi (əsl) terror hadisəsini kəskin tənqid etməsi kimi zamanına və hər zamana görə böyük bir qəhrəmanlıq xarizması ilə də təsdiqlənir. Tarixən təsdiqlənmiş həqiqətdir ki, hər hansı bir xalqın, millətin, hətta kiçik etnik toplulmaların özünüdərk və milli özünüdərsdiqində milli identiklik hadisəsi həmişə öndə dayanmış, terminin ifadə anlamlarından biri olan kimlik mənasında çıxış etmişdir. Bunu identikliyin müxtəlif tiplərinin, məsələn fərd, ailə, vətəndaş, geosiyasi, etnomilliy identiklik mənalalarının izahında dolğun şərh və izah etmək olar. Məlumdur ki, milli identiklik,- milli özünüdərk və özünüdərsdiqin bariz izahı kimi hər dövlətin vətəndaşlarının ideya yolunu müəyyən edir. Eyni zamanda aşağıdakı iqtibasda ifadə olunan fikirlər Ulu öndərin fərdi milli identiklik xüsusiyyətlərini aydın surətdə təsdiqləyir: “Əziz həmvətənlər! Öz ürəyimdən gələn

fikirləri bir daha bildirmək istəyirəm ki, hər bir insan üçün milli mənsubiyyəti onun qürur mənbəyidir. Həmişə fəxr etmişəm, bu gün də fəxr edirəm ki, mən azərbaycanlıyam. Müstəqil Azərbaycan dövlətinin əsas ideyası azərbaycançılıqdır. Hər bir azərbaycanlı öz milli mənsubiyyətinə görə qürur hissi keçirməlidir və biz azərbaycançılığı - Azərbaycanın dilini, mədəniyyətini, milli-mənəvi dəyərlərini, adət-ənənələrini yaşatmalıyıq” (https://az.wikisource.org/wiki/D%C3%BCnya_Az%C9%99rbaycanl%C4%B1lar_nitqi). Bu məqamda Ulu öndər Heydər Əliyevin xalqımızın yaddaşına tarixi milli proqram xarakterində dərin izlər salmış dəyərli fikirləri yada düşür. Belə ki, Heydər Əliyev 1993-cü ildə Respublikanın Ali Sovetində Gənclərin nümayəndələri ilə görüşdə “Əgər biz bu tarixi yaxşı təhlil edə bilsək, gənclərimiz onunla yaxşı tanış olsalar, adlarını çəkdiyim şəxslərin və yüzlərlə başqalarının əsərlərindən mənəviyyata dair fikirləri mənimsəsələr, həyatlarında rəhbər tutsalar, Azərbaycan xalqı düz yolla gedəcəkdir” (Heydər Əliyev Müstəqilliyimiz əbədidir, 1997, s. 413). kimi müstəqil Azərbaycan dövlətinin milli ideya məsələsi haqqında müdrik siyasətçi və həmçinin müdrik filosof ideyalarını bölüşmüşdür ki, bu konsepsiya birbaşa Azərbaycanın gələcəyi olan gənclərə “İndiki ideyamız isə milli tarixi ənənələrin, millətimizin keçdiyi tarixi yol, ulu babalarımızın yaratdıqları bəşəri dəyərlər əsasında, Nizami Gəncəvinin, Xaqaninin, Fələkinin, Nəsrəddin Tusinin, Bəhmənyarın, Nəsiminin, Füzulinin, vaqifin, Seyid Əzim Şirvaninin, Mirzə Ələkbər Sabirin, Üzeyir Hacıbəyovun, Cəlil Məmmədquluzadənin, Hüseyn Cavidin, Cəfər Cabbarlının, Səməd Vurğunun, Mirəsədulla Mirqasımovun, Yusif Məmmədəliyevin, Mustafa bəy Topçubaşovun və tarix boyu bir çox digər alimlərimizin, ədəbiyyatçılarımızın, filosoflarımızın yaratdıqları mənəvi dəyərlər əsasında formalaşdırılmalı və inkişaf etdirilməlidir” (Heydər Əliyev Müstəqilliyimiz əbədidir, 1997, s. 413). - düşüncəsini, maarifçiliyini aşılayır və Ulu öndərin 10 il sonra bütün Azərbaycan cəmiyyətinə daha konkret olaraq bəyan edəcəyi “Müstəqil Azərbaycan Dövlətinin əsas ideyası Azərbaycançılıqdır” (Mehdiyev, 2002, s. 232). ideya və ideologiyasına – bugündən baxdıqda Heydərizmin əsaslanmasına real zəmin yaradırdı. Beləcə, müstəqil Azərbaycan Respublikasının milli siyasi ideologiyasını, idarəçilik strategiyasını xalqımızın milli- mənəvi əsasları üzərində düşünən Heydər Əliyevin millət-dövlət, xalq və hakimiyyət vəhdətindən qaynaqlanan və hər cümləsindən müdrik Ulu öndər, ümummilli lider missiyası ucalan “Azərbaycan Xalqına Müraciət”i Azərbaycanın dövlət quruculuğunun əsl sənəməsi mahiyyətində olan Heydərizmin təsdiqi baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir. Heydər Əliyevin əziz xalqına, həmvətənlərinə nəsihət-vəsiyyət etdiyi - bütün Azərbaycan Xalqına

Son Müraciəti də onun missiyasını, müdrik siyasi Lider fenomenini dolğunluqla tamamlayır.

Çox xarakterik haldır ki, xalqımızın görkəmli şəxsiyyəti, XX əsrin ən qüdrətli siyasətçisi kimi dünya siyasət tarixinə daxil olmuş Heydər Əliyevin bu Müraciətinin yekun hissəsi, son nəticə, -sonluq mahiyyətində deyil, davam, gələcəyə böyük inam ruhundadır. Buradaca dünya siyasətşünaslığının xarizmalı lider tipinin mühüm prinsiplərindən birini yada salmaq istərdik. Beləki, elmi nəzəriyyəyə görə “xarizmalı liderlər davamçılarını öyrədirlər, yetişdirirlər, müdafiə edirlər və eyni zamanda öz zəfərlərini paylaşırlar” (<http://www.sultanov.azeriland.com/books/protivostoyanie/pages/page04html>). Bu nöqteyi-nəzərdən deyə bilərik ki, Ulu öndərin Xalqa Müraciətindəki, nəticə hissəsi onun davamçısını təqdim etmək və nikbin şəkildə estafetin ötürülməsi, deməli öz müdrik milli lider yolunun davamı, başqa bir tərəfdən tamamlanmalı böyük məqsədlərə doğru əsl yenilənmə-başlanğıc mahiyyətində sırf siyasi-nəzəri mövqedən bir qərar idi: “Mən öz mənalı həyatımın düz 60 ilini xalqımın bu günü və sabahı ilə yaşamışam. Bunun son on ili müstəqil Azərbaycan dövlətinə xidmətdə keçib. Bu sahədə görülən işlər sizə məlumdur, lakin mənim hələ tamamlanmamış çox perspektivli planlarım var. ... Ümidvaram ki, tezliklə səhhətimi bərpa edərək Vətənə dönəcək, xalqımla yenidən birlikdə olacağam. İndi isə öz namizədliyimi İlham Əliyevin xeyrinə geri götürürəm. Sizi əmin edirəm ki, həm İlham Əliyev, həm də Yeni Azərbaycan Partiyası bundan sonra da xalqımızım ən layiqli övladlarını Öz ətrafında sıx birləşdirərək Azərbaycan dövlətinin inkişafı və xalqımızım firavanlığı yolunda çox işlər görəcəklər. Mən ona özüm qədər inanıram və gələcəyinə böyük ümidlər bəsləyirəm” (http://files.preslib.az/projects/toplu/v2/f3_13.pdf).

Müdrik Heydərizm siyasi konsepsiyasının bir prinsipi də gələcəyə İnam hissidir. Budur! Bu müdrik, uzaqgörən düşüncədən ucalan inam artıq 20 illik, deməli heç də qısa olmayan bir müddətdə ölkənin bütün sahələrdə ən yüksək nəticələrdə əks olunan dinamik inkişafında öz təsdiqini tapmaqdadır və Ulu öndərin sonsuz fədakarlıqlar bahasına qurduğu gənc Müstəqil Azərbaycan Respublikası onun inandığı, etibar etdiyi həqiqi və siyasi varisi Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin böyük intellektual siyasi idarəçilik gücü, xalqla həmrəylik, dünya ictimai-siyasi düşüncəsinin modern cəmiyyət standartlarına uyğun şəkildə yeritdiyi ənənəvi milli, rəşadətli-hüquqi modern idarəçilik siyasəti ilə XXI əsrin yeni onilliklərinə doğru addımlamaqdadır.

Nəticə

Beləliklə, biz Azərbaycan, onun tarixi, dövlətçiliyimiz, milli ideyamız, milli şüurumuz, bütövlükdə milli varlığımızla bağlı zəngin səlnamə dəyərində Ulu öndər Heydər Əliyevin siyasi yolunu işıqlandıran, siyasi məktəbinə əsaslanan Heydərizm konsepsiyasını “Heydərizm konsepsiyası (problemə giriş)” məqaləsində elmi məqalə imkanları daxilində hətta müvafiq həcm formatını aşaraq əhatələməyə çalışdıq.

Lakin etiraf etməliyik ki, bu əhəmiyyətli mövzu elə geniş və dolğundur ki, onu bir məqalə, hətta bir monoqrafiya həcmində tədqiq edib yekunlaşdırmaq çox çətindir. Son dərəcədə əhəmiyyətli olan və aktualıq kəsb edən bu elmi mövzu haqqında yalnız qısa və konkret bir elmi qənaəti bölüşmək istərdik ki, Heydərizm konsepsiyası Azərbaycan xalqının Ulu öndəri Heydər Əliyevin müdrik siyasət yolu onunməktəbinin gücü Müstəqil Azərbaycan Respublikasının və onun çoxmilyonlu vətəndaşlarının arxada qalan bir qərinəlik tarixdə və həmçinin bu günü və sabahının möhkəm qarantı olmasında təsdiqlənir.

Təhlillərimizlə gəldiyimiz ümumi elmi-obyektiv qənaətimiz bundan ibarətdir ki, Azərbaycan xalqının Ulu öndəri, tarixi şəxsiyyət Heydər Əliyevin siyasi idarəçilik strategiyasının maarifçilik məktəbidir və 2 yüz il əvvəldən belə dəyərli məktəblər, “yollar” “izm” şəkilsinin məna müəyyənliliyi ilə xüsusilə fərqlənir, əsas da tarixi əhəmiyyət kəsb edirlər. Bu baxımdan Heydərizm də mütərəqqi məzmun və mahiyyət daşıyan “izm”lər sırasında yeri olan bir konsepsiyadır.

Heydərizmin - Ulu öndəri Heydər Əliyevin siyasi idarəçilik yolunun modern dünya siyasətinə tam tətbiqinə, yeni dünya nizamında Liderlik modeli kimi qiymətləndirilməsinə ciddi əsaslar vardır. Biz Heydərizm başlıqlı fundamental tədqiqat əsərimizin bir parçası olan “Heydərizm konsepsiyası (problemə giriş)” məqaləsində bu ideyamızı əsaslandırmağa çalışdıq və fikrimizcə məqsədimizə nail olduq. Düşünürük ki, bu il 100 illiyi qeyd olunan Azərbaycan Respublikasının ümumilli lideri – çoxmilyonlu Azərbaycan xalqının müdrik Ulu öndəri Heydər Əliyevin siyasi yolunun – idarəçilik məktəbinin nəzəri və təcrübi mahiyyətdə xəritəsi olan Heydərizm konsepsiyası elm inteqrasiyası ilə dünya ictimai-siyasi elmi fikrində maraqla qarşılanacaq, bu kontekstdə yeni-yeni dəyərli elmi əsərlərin meydana çıxmasına, elm tarixinin zənginləşməsinə təkan verəcəkdir.

Ədəbiyyat

Hacıyev, R. (2014). *Azərbaycan gəncliyinin himayədarı*. Aspöliqraf.

Heydər Əliyev Atatürk haqqında. (2003). (Toplayanı və tərt. Səfalı Nəzərli). (Məsləhətçi və Ön söz müəllif. Nizami Cəfərov). AzAtaM.

Heydər Əliyev Müstəqilliyimiz əbədidir (çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, müsahibələr, məktublar, müraciətlər, fərmanlar) (1993). (I cild). Azərənəşr.

Heydər Əliyev Müstəqilliyimiz əbədidir (çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, müsahibələr, məktublar, müraciətlər, fərmanlar) (1997). (2. cild). Azərənəşr.

Heydər Əliyev Müstəqilliyimiz əbədidir (çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, müsahibələr, məktublar, müraciətlər, fərmanlar) (1997). (3. cild). Azərənəşr.

Heydər Əliyev Müstəqilliyimiz əbədidir (çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, müsahibələr, məktublar, müraciətlər, fərmanlar) (1998). (5. cild). Azərənəşr.

Heydər Əliyev Müstəqilliyimiz əbədidir (çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, müsahibələr, məktublar, müraciətlər, fərmanlar) (1998). (8 cild). Azərənəşr.

Heydər Əliyev və Azərbaycan elmi: biblioqrafik göstərici. (2010). Şərq Qərb.

Heydər Əliyev və muzeylərimiz. (1999). (Müəllif-tərtibçi: A. Bayramov). (Red.: N. Hacızadə). Şur.

Həbibbəyli, İ. (2013). *Heydər Əliyev dövlətçilik təlimi və müasir dövr.* Əcəmi NPB.

Həbibbəyli, İ. (2002). *Heydər Əliyev və Naxçıvan Dövlət Universiteti.* Qeyrət.

Quliyeva, X. (2002). *Heydər Əliyev və mənəvi-estetik dəyərlər.* Azərənəşr.

Mehdiyev, R. (2002). *Heydər Əliyev və Azərbaycançılıq məfkurəsi.* Az. nəşriyyatı.

Mehdiyev, R. (2006). *Milli məfkurə, dövlətçilik, müstəqillik yolu ilə: yanvar 2002-dekabr 2006.* (I cild). ŞərqQərb

<http://azerbaijan.az/portal/General/Constitution/doc/konstitutsiya.pdf>.

<http://lib.aliyev-heritage.org/az/66679364.html>

<http://lib.aliyevheritage.org/az/1228447.html>

http://elibrary.bsu.az/yenii/ebookspdf/H.%C6%8Fliyev_8ci_kitab.pdf

<http://www.e-qanun.az/framework/2992>

<http://lib.aliyevheritage.org/az/8137356.html>

<http://deyerler.org/113679-heydjr-zhliyev-biz-hjzrjt-mjhjmmjdpeydjmbjrin-qoydudu-yol-ilj-gedjck-vj-hjzrjt-dmam-hgseyinin-vj-onun-bgtgn-silahdaela rd ndnqjhrjmanlddddnd-ejhidliyini-heg-vaxt-unutmayacaddq.html>

<http://www.e-qanun.az/framework/1865>

http://files.preslib.az/projects/toplu/v2/f3_13.pdf

<http://files.preslib.az/site/ialiyev/2003.pdf>

<http://www.president.az/articles/8098>

<https://www.president.az/articles/28019>

<http://lib.aliyev-heritage.org/az/66679364.html>

<http://www.heydar-aliyev-foundation.org/az/content/index/85/>

<http://lib.aliyev-heritage.org/az/5718479.html>.

https://az.wikisource.org/wiki/D%C3%BCn%C3%BCn%C3%BCn_Az%C9%99rbaycanl%C4%B1lar_nitqi

<http://www.azerbaijan-news.az/index.php?mod=3&id=21280>.

<http://www.xalqgazeti.Com/az/news/politics/71061>

<http://ebooks.azlibnet.az/book/191907201733.pdf>.

[.http://files.preslib.az/projects/toplu/books/45.pdf](http://files.preslib.az/projects/toplu/books/45.pdf)

http://www.naxrepresentation.com/nuh_leader.php

https://ok.ru/bizim_killer/topic/75636143366144

<http://vestikavkaza.ru/articles/Formula-uspekha-Geydara-Alieva-1.html>

<http://www.sultanov.azeriland.com/books/protivostoyanie/pages/page04html>

<http://www.elitarium.ru/liderstvo-harizma-kachestva-rukovoditel-vlijanie-priznanie-sposobnosti/>

<http://lib.ru/POEEAST/ARISTOTEL/nikomah.txt>

http://sharl-lui_monteskie.librarus.ru/booki/sharl01/1.htm

http://az.lib.ru/t/ten_i_a/text_1893_proisk_hozh_denie_sovre_mennoy_frantzii.shtml

<http://news.milli.az/world/330506>.